

Allmännyttans innovationslabb

Följeforskningsrapport

2020-01-10

Martin Grander, Malmö universitet

INNEHÅLL

1.	Introduktion	3
2.	Samhällsutmaningarna segregation och integration - en begreppsdiskussion	5
2.1.	Fokusområden och samhällsutmaningar.....	5
2.2.	Segregation – en relation	5
2.2.1.	Lösningar på segregation: områdesutveckling – eller satsningar på hela staden?	8
2.2.2.	Att blanda eller utjämna?	10
2.3.	Integration – ett helhetliggörande	11
2.4.	Innovation för minskad segregation och ökad integration: En analysmodell.....	15
3.	Metod och material.....	18
4.	Allmännyttans innovationslabb	21
4.1.	Om Allmännyttans innovationslabb	21
4.2.	Varför behövs labben?	22
5.	Fyra städer, fyra labb.....	24
5.1.	Boden: BIS (Boden integration och samverkan)	26
5.1.1.	Samhällsutmaning och målgrupp.....	27
5.1.2.	Om innovationslabbet i Boden.....	30
5.1.3.	Resultat.....	33
5.2.	Göteborg: Innovationslabbet i Rannebergen	37
5.2.1.	Samhällsutmaning och målgrupp.....	40
5.2.2.	Om innovationslabbet	41
5.2.1.	Resultat.....	44
5.3.	Norrköping: Portalen i Hageby.....	48
5.3.1.	Samhällsutmaning och målgrupp.....	49
5.3.1.	Om innovationslabbet	51
5.3.2.	Resultat.....	54
5.4.	Södertälje – Lina Hage	57
5.4.1.	Samhällsutmaning och målgrupp.....	58
5.4.2.	Om innovationslabbet	60
5.4.1.	Resultat.....	61
6.	Resultat av projektet som helhet.....	65
6.1.	Måluppfyllelse i de fyra labben	65
6.2.	Minskar labben segregation?	66
6.3.	Nio slutsatser av Allmännyttans innovationslabb.....	68
7.	Avslutande ord.....	72
8.	Referenser.....	73

1. Introduktion

Denna rapport sammanfattar följeforskningen i projektet Allmännyttans innovationslabb, ett samarbete mellan Sveriges Allmännytta, Hyresgästföreningen, Sustainable Innovation, Norrköpings kommun, Hyresbostäder i Norrköping och Malmö universitet. Projektet, som delfinansieras av den statliga innovationsmyndigheten Vinnova, startade i december 2017 och har pågått till och med december 2019.

Projektets övergripande målsättning är enligt projektplanen att ”få fler att göra mer för att motverka utanförskap och segregation, utveckla, utprova och verifiera metoder och verktyg för att minska bostadssegregationen inom samhället”. För att uppnå denna målsättning har fyra så kallade innovationslabb startats på fyra orter i Sverige. Labben drivs av kommunala bostadsföretag och/eller den lokala hyresgästföreningen i samverkan med andra samhällsaktörer. De fyra innovationslabben berör olika samhällsutmaningar och har därmed olika övergripande syften. Att ”Minska långtidsarbetslösheten med fokus på kvinnor”, ”Lyfta skolorna och elevernas resultat”, ”Stärka samhällsservicen” samt ”Bekämpa brottsligheten” har varit de Vinnova-formulerade samhällsutmaningar som de fyra labben i olika utsträckning har förhållit sig till genom innovativa angreppssätt. I de fyra labben har nya metoder, verktyg och modeller testats. Samtidigt har idéer och verksamheter från andra platser också testats, förflyttats och vidareutvecklas i labben. Genom att utveckla nationella metoder och sprida dem har förhoppningen varit att ”fler kan göra mer”.

Malmö universitet har varit en av deltagarna i projektgruppen och ansvarig för följeforskningen i projektet. Denna rapport är författad av Martin Grander, fil dr i Urbana studier, med hjälp av flera i och utanför projektgruppen. Speciellt ska nämnas Kim Roelofs vid Malmö universitet som har skrivit underlag till delar av kapitel 2 om områdesinsatser. Sophia Lövgren från Hyresgästföreningen har bidragit med text till kapitlet om Vårt Rannebergen. Matilda Sandberg vid Malmö universitet har varit behjälplig i slutförandet av rapporten. Dessutom vill jag särskilt tacka projektgruppen: Anna Kanervo, Lena Liljendahl och Anita Snis på Sveriges Allmännytta, Yasmina Ganse på Sustainable innovation, Tomas Lindquist på Hyresbostäder i Norrköping samt Elvira Ekström på Norrköpings kommun, för givande diskussioner om följeforskningen och för kommentarer på tidigare utkast på rapporten. Ett särskilt tack ska riktas till alla de lokala projektledare och projektmedarbetare som har samlat in enkätdata och gjort intervjuer med

labbens deltagare. Malin Widehammar på Hyresgästföreningen i Göteborg, Natalia Bonilla på Hyresbostäder i Norrköping, Therese Hedlund på Bodenbo och Martin Kesinci på Telge Bostäder har varit oumbärliga för följeforskningen i detta projekt. Tack alla som på olika sätt har bidragit till forskningen och till denna rapport.

Rapportens disposition

Denna rapporten, som är en av flera bilagor till projektets formella slutrapport, beskriver arbetet i projektet utifrån ett forskningsperspektiv och sätter detta arbete i förhållande till projektets utgångspunkter och övergripande syfte. Rapportens kommande kapitel börjar med en diskussion kring de samhällsutmaningar som projektet svarar mot att angripa och de begrepp som är centrala i projektet. Utifrån denna diskussion presenteras den analysram som följeforskningen lutar sig mot. Efter detta kapitel beskrivs det tillvägagångssätt och material som använts för att genomföra följeforskningen. I kapitel 4 presenteras projektet och i kapitel 5 de fyra innovationslabben i detalj. Här görs först en presentation av kommunerna och stadsdelarna och den problematik som de står inför. Därefter beskrivs innovationslabben och de verksamheter som bedrivs i labben. I de avslutande kapitlen 6 och 7 presenteras projektets resultat och sammanfattande slutsatser dras.

2. Samhällsutmaningarna segregation och integration - en begreppsdiskussion

2.1. Fokusområden och samhällsutmaningar

Utlisningstexten från Vinnova listar ett antal samhällsutmaningar som de beviljade projekten ska förhålla sig till i sitt arbete. Allmännyttans innovationslabb har valt att fokusera på fyra av dessa, som därmed antas ha en direkt koppling till projektets huvudsyfte att minska boendesegregationen. De fyra samhällsutmaningarna är följande:

1. *Minska långtidsarbetslösheten*
2. *Lyfta skolorna och elevernas resultat*
3. *Stärka samhällsservicen*
4. *Bekämpa brottsligheten*

Hur ska vi då förstå kopplingen mellan de fyra samhällsutmaningarna och projektets huvudsyfte: att minska boendesegregation? Segregation handlar ju om hur folk bor, vad har det med exempelvis brottslighet att göra? För att klargöra hur vi förhåller oss till sambandet mellan projektets huvudsakliga syfte och dessa samhällsutmaningar krävs en begreppsdiskussion. En sådan begreppsdiskussion krävs också för att reda ut hur sambandet mellan segregation och integration ser ut.

2.2. Segregation – en relation

I Nationalencyklopedin definieras segregation som ”det rumsliga åtskiljandet av befolkningsgrupper. Segregation kan ske på grundval av socioekonomisk status, hudfärg, religion, etnisk tillhörighet e.d. Den kan vara ofrivillig eller frivillig”. Det betyder att segregation inte bara kan handla om en enda befolkningskategori utan om minst två. Åtskillnaden mellan dessa befolkningskategorier är dessutom rumslig vilket innebär att inte bara ett enda geografiskt område ingår utan minst två (Andersson, Bråmås, och Hogda 2007; Salonen 2012; Stigendal 2016). Denna definition av segregation kan kallas *relationell*.

Det brukar hävdas att så kallat utsatta områden är segregerade. Andra hävdar att det är de allra mest välbeställda områdena som är segregerade. I själva verket är båda påståenden felaktiga. När vi talar om segregation kan vi inte fokusera på enstaka bostadsområden, alldeles oavsett vilka levnadsvillkor som karaktäriserar dem. Segregation pekar ut relationen mellan olika områden, en relation som alltså är såväl rumslig som social. För att segregation ska uppstå behöver sociala egenskaper för befolkningskoncentrationer sammanfalla med geografiska

skillnader mellan sådana koncentrationer. Segregation pekar ut relationer, i själva verket två stycken, en geografisk och en social. Geografiskt krävs det en relation mellan minst två områden. I vart och ett av dessa områden måste det dessutom finnas befolkningskoncentrationer som utmärker sig i relation till varandra. Segregation utgör på så sätt en relation mellan det som kan kallas segregationspoler. Med det menas de sociala och rumsliga motpoler som utgör segregationens beståndsdelar. Utan en förekomst av minst två segregationspoler kan vi inte tala om segregation. Och när vi talar om segregation måste vi inbegripa minst två segregationspoler i resonemanget. Var och en av polerna behöver inte vara problematisk i sig men de blir det i relation till varandra, framförallt när relationen får konsekvenser i skillnader i levnadsvillkor, inte minst hälsa. En sådan relation kan handla om den mellan samhället och ”utsatta områden”, vilket är den benämning som polisen använder för att peka ut bostadsområden som är karaktäriserade av hög brottslighet, hög arbetslöshet med mera. Men relationen saknas i dessa utpekanden. Här handlar enbart om den ena sidan. Avsaknaden av en sådan relationell definition av segregation kan vara förödande, menar flera forskare.

Medan forskare tenderar att se staden som segregerad i rika respektive fattiga, svensktäta respektive svenskglea områden, tenderar politiken att fokusera på 'segregerade områden', dvs i praktiken endast förlorarsidan. (Andersson, Bråmås och Hogda, 2007, p. 16)

Det finns en samsyn i segregationsforskningen kring att fokuseringen på vad Roger Andersson kallar ”förlorarsidan” i städerna förvärrar problemen. Det är svårt att i forskningslitteraturen finna stöd för idén att selektiva, områdesbaserade insatser kan bryta segregationen, vilket jag kommer att återkomma till. Ändå har fokuseringar på förlorarsidan blivit allt vanligare, genom satsningar mot ”utanförskap” som bygger på kategoriseringar och mätningar. Definitioner av ”utsatta” områden, såsom polisens lista, spelar roll i val av områden. Områdesutveckling vilar ofta på att identifiera de mest marginaliserade bostadsområden i en stad, jämfört med andra bostadsområden i staden och jämfört med nationell statistik. Detta får också konsekvenser för tilldelning av medel för insatser, vilket kan vara positivt för det enskilda området. Men satsningarna på –och talet – om utsatta områden eller utanförskapsområden har bidragit till att förstärka fokus på det som Andersson kallar förlorarsidan. Och det är till viss del problematiskt eftersom utanförskap inte är det samma som segregation. Utanförskap eller utsatthet förutsätter en motpol (Stigendal; 2016, Grander & Stigendal, 2012). Till skillnad från segregation behöver utanförskap inte gälla befolkningsgrupper. Det kan räcka med en enskild individ. Det behöver inte heller ha någon betydelse var denna individ lever. Men om en större grupp människor lever i ett utanförskap, dessutom på samma plats och samhällets innanförskap utgör en motpol, då sammanfaller det med segregation. Diskussionerna om utsatthet eller utanförskap handlar

sällan om de som inte drabbas. Segregationens andra sida verkar vara svår att få syn på. Delegationen för hållbara städer, som tillsattes av Regeringen 2011, beskriver svårigheten som ligger i att rikta insatser också mot resursstarka områden. De skriver:

Insatser för att bryta segregationen är ofta projektbaserade och ensidigt inriktade mot resurssvaga områden. Insatser som riktar sig mot resursstarka områden möter ofta starkt motstånd. För att rå på problemen med städernas ökade uppdelning behöver kommunerna kombinera åtgärder för att lyfta marginaliserade områden, stadsdelar och förorter samtidigt som man fortsatt inte bidrar till att förstärka segregationen genom att planera för nya "monokulturer". (Delegationen för hållbar städer, 2012, p. 15).

Risken finns att fokuseringen på utanförskapet osynliggör segregationens orsaker. Utanförskap förutsätter en relation, nämligen den till innanförskap. Samhället har utvecklats till ett innanförskap med barriärliknande gränser (Stigendal, 2016; Grander och Stigendal, 2012). Därför har det också uppstått ett utanförskap. Dessa nya gränser har uppstått i städerna med befolkningskoncentrationer av människor som inte kommer vidare till högre utbildning och/eller inte klarar av de höjda inträdeskraven till arbetsmarknaden. Och saknar man förvärvsarbete kan också få problem med ett annat delaktighetsvillkor: pengar. På grund av minskade ersättningar och bidrag har man kanske inte det som delaktigheten kräver. Det innebär sammantaget en förlust av rättigheter. Som David Harvey (2008) skriver har många grupper av människor berövats rätten till staden.

Vilka är det då vi avser när vi talar om "grupper av människor"? I offentlig debatt talas ofta om etnisk boendesegregation, som syftar på bostadsområden med en hög andel människor med en icke-svensk bakgrund (Urban, 2018). Därmed avses bostadsområden med en majoritet svenskfödda inte som segregerade men som ett normaltillstånd (Urban, 2018). Urban menar att "[d]et här språkbruket är med andra ord ett uttryck för majoritetens dominans över språket, där majoriteten är normal och inte behöver definieras" (s. 65). Att majoriteten avses vara "normal" får en extra betydelse i kontexten av områdesutveckling: det är oftast etniskt segregerade förorter som blir föremål för insatser och icke-svensk etnicitet konstrueras således som avvikande och som anledning till politisk agerande.

Denna rapport har som utgångspunkt att etnisk boendesegregation bör ses som sekundär. I rapporten studeras istället framförallt den socioekonomiska segregationen. Mycket talar för att det är hushållens ekonomiska förutsättningar, som ofta hänger intimt samman med deras positioner gentemot utbildning och arbetsmarknad, som anger förutsättningar men också begränsningar för att kunna agera på en allt mer marknadsdriven bostadsmarknad. (Salonen,

Grander & Rasmusson 2019; Hyresgästföreningen 2019; Hyreskommissionen 2018; Grander 2018).

Rapporten belyser emellertid också i vilken grad som den etniska segregationen slagit igenom. Många städer har uppvisat en kraftigt förhöjd andel utrikesfödda på senare år. Samband mellan dessa två former av bostadssegregation är givetvis högst relevanta att belysa. Inte minst för att undvika förenklingar och förhastade slutsatser vad som påverkar ojämlikhetsmönster.

Varför blir då städer segregerade? Vi blir ofta påmind om segregationens symptom. De har visat sig genom upplopp i Göteborg 2001, Paris 2005, Rosengård 2008 och i London 2011. Men också i mindre skala genom bilbränder och skjutningar i områden som ofta kallas för socialt utsatta eller utanförskapsområden. Utgångspunkten i denna rapport är att detta just symptom på något bakomliggande. Detta bakomliggande, orsakerna till segregationen är väl beforskade i litteraturen och kan sammanfattas med att de socioekonomiska klyftorna ökar samtidigt som bostadsförsörjningen inte har kunnat skapa en blandning mellan hushålle med olika levnadsvillkor (se vidare kapitel 4). Men hur ser det ut med lösningarna - hur kan segregation motverkas?

2.2.1. Lösningar på segregation: områdesutveckling – eller satsningar på hela staden? Som tidigare diskuterats brukar segregation i den populära debatten avse hur att ett bostadsområde är utsatt, eller isolerat från resten av staden (Urban, 2018). Hur ska vi då se på lösningarna? Som Andersson et al har påpekat så är det ofta de utsatta områdena som det har satsats på. Ofta går det under epitetet områdesarbete eller områdesutveckling. Andersson och Musterd (2005) menar att områdesinsatser är en reaktion för att kompensera för den bristfälliga generella välfärden: när välfärdsstaten blir svagare blir fattigdom mer synlig och detta bekämpas med områdesinsatser. Att antisegregationsåtgärder tar formen av lokala insatser beror enligt forskaren Sandra Karlsson (2016) på att ”den problematik som vi idag kan se i marginaliserade bostadsområden ... inte konceptualiseras som ett så pass allvarligt hot mot politiska och ekonomiska samhällsstrukturer så att det kräver strukturell förändring” (Karlsson 2016, s. 244).

Urban (2014) menar att områdesutvecklingens viktigaste bidrag är att se till att de som bor i bostadsområden med hög andel med låga inkomster inte får sämre villkor, tex att skola, bostäder, kommunikation och annan service ska vara av lika hög kvalitet även om man bor i ett område med låga inkomster. Förstärkning av skolan och annan service kommer inte att bryta bostadssegregationen, men minska på orättvisa och ojämlika tillgång till medborgerliga

rättigheter. Att fokusera på den lokala nivån är alltså inte fel, men det är enligt de flesta forskare inte en strategi för att motverka segregation.

Intimt sammankopplat med områdesutveckling är projektformen. Storstäderna har sedan 1990-talet sett en historik av projekt i de så kallat utsatta områdena eller förorterna. Kritik mot projektformen har förts fram i takt med ovissa resultat. Ofta handlar det oftast om att projekt inte kan erbjuda den kontinuiteten som behövs för långsiktig områdesutveckling. Denna kontinuitet är enligt forskningen viktig eftersom den behövs för att de positiva effekter som områdesutveckling kan åstadkomma inte ska bara gynna individen som i dag bor i bostadsområdet men också kan påverka livskvalitén framöver. När områdesutveckling bedrivs i projektform så finns det en stor risk att verksamheten försvinner när projekten upphör, och därmed de positiva effekter som områdesutvecklingen kan åstadkomma (Karlsson, 2016; Lahti Edmark, 2005).

Projektformen motverkar kontinuiteten på olika sätt. Karlsson (2016) hävdar i sin avhandling att för att tillgängliggöra makt till de som bor i utsatta bostadsområden behövs en stabil utvecklingsprocess, som inte kan erbjudas av projekt driven områdesutveckling. Ett problem med de projektbaserade insatser som hon har studerat är att de saknar en lokal social bas eftersom projekten inte har behov av socialt förankrade sociala rörelser. Detta betyder att när projekten upphör så upphör också den påtryckningen gentemot projektens aktörer för att arbeta med bostadsområdet. Dessutom fokuserar de projekt som Karlsson studerar på att förbättra *individers livskvalité* och "[d]ärmed är kollektiv egenmakt och kollektiva identiteter exkluderade från de områdesbaserade projekten" (s. 251). Politik inkludering för de boende är enligt Karlsson därför begränsad inom områdesutvecklingsprojekt.

Ett annat sätt på vilket projektformen negativt kan påverka områdesutveckling är att det är svårt att bedriva långsiktigt arbete med långsiktiga mål i projektform (Lahti Edmark, 2005). Oftast finns det osäkerhet kring finansiering och eventuell implementering av områdesarbetet i den ordinarie verksamhet som motverkar det långsiktiga perspektivet (Lahti Edmark, 2005). Dessutom finns det ett utvärderingsproblem, där insatser med långsiktiga mål ska utvärderas efter kort tid, som gör det svårt för utvärderare att uttala sig om de långsiktiga målen har uppnåtts (Lahti Edmark, 2005). Att avbryta områdesverksamhet när ett projekt tar slut kan också ha negativa konsekvenser för befolkningens tillit till offentliga aktörer, som inte håller sig till sina löften (Lahti Edmark, 2005).

Det nämns dock också fördelar av områdesarbete i projektform. Eftersom projektverksamhet ofta är utanför kommunens ordinarie arbete har områdesbaserade projekt möjligheten till att

hitta innovativa lösningar och experimentera med utvecklingsmetoder (Lahti Edmark, 2005). Emellertid är det ett stort problem att områdesarbete hamnar utanför den ordinarie verksamheten eftersom insatser (ekonomiskt) marginaliseras inom kommunens arbete.

2.2.2. Att blanda eller utjämna?

Ovanstående diskussion visar att satsningar på områdesutveckling inte nödvändigtvis behöver vara fel. Men för att skapa långsiktig förändring är det projektgruppens uppfattning att vi behöver arbeta med det relationella synsättet. För att bryta segregationen måste även samhällets innanförskap med i diskussionen. Det handlar om att förstå de bakomliggande orsakerna till segregationen, det vill säga hur relationen mellan utanförskap och innanförskap utvecklas. Endast genom att arbeta med denna relation kan segregationen minska och den sociala sammanhållningen öka. Diskussionen om relationen som problem måste förstås också diskuteras utifrån lösningsperspektiv.

Eftersom segregation innebär två relationer – en social och en geografisk – kan vi därmed lite förenklat se det som att segregationen kan motverkas på två olika sätt.

- 1) Genom att minska skillnaderna i levnadsvillkor i olika delar av städerna. Till exempel genom att höja förvärvsfrekvensen, utbildningsnivån, valdeltagandet eller inkomstnivån i ett "utanförskapsområde". Eller för den delen minska dessa indikatorer i andra områden, om det nu skulle vara önskvärt.
- 2) Genom att minska de geografiska skillnaderna, det vill säga "bygga bort" segregationen. Till exempel genom att blanda upplåtelseformer i syfte att skapa en mer allsidig sammansättning, att bygga "dyrt" i billiga områden eller att bygga "billigt" i dyra områden, men också att koppla samman områden med stråk och förbättrad infrastruktur.

Historiskt sett har dessa två olika perspektiv – som kan benämnas som att "utjämna" eller "blanda" – varit förhärskande inom lösningarna på segregationsproblematiken. Projektledningens uppfattning, vilket också lyfts fram som ett viktigt resultat i projektet "nyttan med allmännyttan" (Salonen, 2015) är att det oftast är den första kategorin som lyfts fram i områdesaktörernas arbete med att minska segregation. Det handlar alltså om det som jag i det ovanstående har diskuterat som områdesutveckling. Dessa problem som arbetet svarar mot är förstås en enormt omfattande och svår uppgift att klara för aktörer som kommunala bostadsföretag. Detta dilemma måste diskuteras utifrån olika samhällsaktörers roller och ansvar i den samtida välfärdsstaten. Samtidigt är det en lågt hängande frukt – det är lätt för ett

bostadsföretag att sätta igång ett projekt för att integrera exempelvis ungdomar och därmed visa på sin samhällsnytta. Att ”blanda”, det vill säga bygga bort segregationen är svårare – även om det kanske är detta som man kan tänka att just bostadsföretag skulle kunna arbeta med på ett förtjänstfullt sätt.

Ofta föreslås teorier om social blandning och grannskapseffekter för att lösa problemet med segregation. Frågan om att skapa social blandning är emellertid komplex. Flera internationella studier ifrågasätter de ambitioner som finns, framförallt då de försök som har gjorts på att skapa blandning i städerna oftast går ut på att föra in en mer inkomstrik befolkning i socioekonomiskt utsatta områden. De omvända exemplen är få eller inga (Galster, 2007; Lees, 2008). Det finns också studier som säger att fysisk förnyelse för att åstadkomma social blandning i bostadsområden med svag socioekonomisk karaktär är svåra att få lyckosamma. Om en individ lyckas med sin utbildning och karriär och får bättre levnadsvillkor väljer hen i de flesta fall att flytta från området, även om det har byggts nybyggda och fina bostäder. Detta fenomen kallas ofta lyckoparadoxen. Empiriskt är det emellertid utforskat i den svenska kontexten, med det enda möjliga undantaget förnyelsen av miljonprogramsområdet Gårdsten i Göteborg, där en blandning av upplåtelseformer efter har lett till att fler köpstarka hushåll flyttat till området efter förnyelsen. Samtidigt har det resonerats kring att förändringen i den socioekonomiska strukturen snarare har att göra med att det kommunala bostadsbolaget höjde inkomstkraven för att teckna hyreskontrakt efter renoveringarna, parallellt med en satsning på ”ordning och reda” i bostadsområdet (Se t. ex. Esaiasson, 2019; Borelius och Wennerström, 2009; Lind, 2014). Den potentiella effekten av social blandning bör således inte förkastas utan analytiskt och empiriskt studeras vidare.

Slutsatsen av ovanstående är kanske att det krävs en kombination av att blanda och utjämna. Områdesutveckling allena kan inte lösa problemen med segregation. Samtidigt är effekterna av social blandning omstridda. Jag kommer att återkomma till detta i senare skede av denna text. Men för att komma vidare med en sådan diskussion krävs också att ett annat begrepp definieras, nämligen integration.

2.3. Integration – ett helhetliggörande

En utgångspunkt i projektet Allmännyttans innovationslabb är att integration ska ses som något som har en bredare betydelse än den vi har blivit vana vid, där integration främst har kommit att handla om hur människor med annan etnisk bakgrund än majoriteten ska ”komma in” i samhället.

Integration och segregation är som synes närbesläktade och det kan vara svårt att dra en tydlig gräns mellan en segregation och bristfällig integration (eller ”desintegration” som det ibland talas om). Men integration och segregation kan inte ses som varandras motsatser, helt enkelt eftersom begreppet integration inte infattar en geografisk dimension.

Begreppet integration kommer från det latinska ordet *integratio* och betyder helhetliggöra. Enligt Nationalencyklopedin handlar det om hur separata beståndsdelar smälter ihop till något större, till exempel hur människor genom relationer med varandra bildar ett samhälle eller genom vilka flera samhällen förenas med varandra till större enheter, vilket är fallet när man pratar om europeisk integration. Det är denna betydelse – hur och varför samhället hänger samman – som nämns först i Nationalencyklopedins definition. Det är även denna betydelse som integration har haft inom den klassiska sociologin. Det är också denna definition som förespråkas i detta projekt, snarare än den definition som är förhärskande i samhällsdebatten och även i politiken.

I tidigare forskning (Grander och Stigendal 2012) har jag visat att integrationsbegreppet i EU och Sverige har kommit att präglas av en sådan etnicitetsdiskurs. Försök har gjorts, bland annat i integrationspolitiken 1998, att vidga begreppets betydelse, men granskningar och utvärderingar har visat att det ändå var de etniska relationerna som kom att hamna i fokus. Riksrevisionen konstaterade 2005 att regeringen istället för att fokusera på lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter oavsett etnisk och kulturell bakgrund gjorde integrationspolitiken till en fråga enbart om utjämning mellan invandrargrupper och de som inte har utländsk bakgrund. Inom dagens integrationspolitik är det fortfarande etnicitetsdefinitionen som råder. I en integrationspolitisk skrivelse från 2010 efterlyser regeringen andra indikatorer än de traditionella (till exempel arbetslöshet och betyg): ”Det saknas för närvarande möjligheter att belysa utvecklingen av värdegemenskap eller upplevd tillhörighet ur ett integrationsperspektiv” (Regeringens skrivelse 2009/10:233 s 85). Detta kopplar vi i rapporten till en distinktion som har blivit vanlig inom sociologin, nämligen den mellan systemintegration och social integration. Den förknippas framför allt med Émile Durkheim.

Utifrån en sådan definition är det centralt att se integration som bestående av minst två delar som ska integreras med varandra. Integration måste således särskiljas från assimilering, där det bara är den ena delen som ”efterbildar” den andra, som nationalencyklopedin definierar det. Integration handlar således även om hur majoriteten anpassar sig till minoriteten. I praktiken kan det förstås handla om att skapa förutsättningar för den som inte har t ex utbildning eller arbete (minoriteten) att komma i arbete eller utbildning (att bli som majoriteten). Men i att

”skapa förutsättningar” ingår också att förändra majoritetens strukturer, värderingar och diskurser. Människor måste bli *faktiskt delaktiga* i samma samhälleliga system men även genom *ökad känsla av delaktighet* i gemensamma sociala strukturer.

Social integration och systemintegration

Distinktionen mellan system- och social integration lanserades på 1960-talet av den engelske sociologen David Lockwood. Utgångspunkten var svårigheterna inom samhällsvetenskapen att förklara social ordning. Sociologer inspirerade av Durkheim, Marx och Weber hade länge diskuterat konflikter och social oordning, men kunde inte riktigt förklara social ordning, det vill säga hur ett samhälle kan hänga ihop givet alla motsättningar och motsägelser. Lockwoods lösning på problemet kan sägas handla om två sidor av social ordning, eller två sidor av integration om man så vill. Den ena sidan kallas för *systemintegration* och innebär att till exempel organisationsformer, rutiner, styrdokument, lokaler, regler och ekonomi anpassas för att kunna fungera ihop. Den andra sidan kallas för *social integration* och gäller relationerna mellan de aktörer som ska fungera ihop. Deras eventuella skillnader i intresse, ibland rentav motsättningar, måste hanteras, överbryggas och kanske helhetliggöras, till exempel i form av ett gemensamt ”vi” (Brante, Andersen, och Korsnes 1998:576; Stigendal 2007).

Det Lockwood vill säga med sin distinktion är att det inte räcker med ensidiga fokuseringar på antingen befolkningsgrupper eller sociala system. Social ordning beror framför allt på *relationen* mellan systemintegration och social integration. Lockwoods uppdelning kan liknas vid Fernand Tönnies resonemang om Gemeinschaft och Gesellschaft, en klassisk distinktion inom sociologin. Med Gemeinschaft syftade Tönnies på den typ av mänsklig samvaro som präglas av nära, täta och känslomässiga relationer mellan människor. Den andra typen av mänsklig samvaro kallade Tönnies för Gesellschaft och med det menade han instrumentella relationer, till exempel arbetsgivarens relation till lönearbetaren. Det finns likheter mellan begreppen social integration och Gemeinschaft samt mellan systemintegration och Gesellschaft.

Med inspiration från Sven-Eric Liedman kan distinktionen mellan systemintegration och social integration också ses som en skillnad mellan hård och mjuk integration, där det mjuka har ”med ideal att göra, det hårda med väl utarbetade och beprövade tekniker” (Liedman, 2012, s. 27). Det innebär att man kan vara integrerad på två olika sätt; hårt och mjukt. Den hårda integrationen handlar mer om att vara en kugge i maskineriet, den mjuka om del i en gemenskap. Den hårda handlar mer om att rätta sig efter förutbestämda planer, den mjuka om att förlita sig på känslor. Motsättningar och konflikter mellan befolkningsgrupper kan göra den

hårda integrationen svårare. Omvänt kan system och samhällen vara systemintegrerade på sätt som försvårar för en mjuk integration. Den hårda integrationen kan liknas vid faktisk delaktighet. Vi är hårt integrerade genom att spela en roll. I roller ingår det både rättigheter och skyldigheter. Om vi dessutom känner oss delaktiga kan vi sägas vara mjukt integrerade.

Dessvärre har såväl forskning som insatser kommit att fokusera på antingen systemintegration eller social integration. Forskaren Susanne Urban (2018) påpekar i den aktuella boken *Integration och grannskap* att det inte ”är att det inte är tillräckligt att befinna sig på samma plats för att det ska räknas som integration” (2018, s. 29). Hon skriver att ”[e]tt samhälle skulle kunna anses vara integrerat om samtliga invånare är delaktiga i omfördelningssystemet, betalar skatt om de har inkomst, och har rätt till sociala försäkringar ifall inkomsten inte räcker till” (Urban, 2018, s. 29). Urban instämmer i att integration bör ses som något vidare, nämligen att ”delarna som ska sammanfogas ska bidra med något positivt till helheten” (s. 29), men exemplifierar genom att beskriva hur det kan handla om att individen ska till exempel vara skattebetalare, lyda lagar och delta i valet, menar hon. Framförallt är det således systemintegration som avses i Urbans definition av integration.

Hur ska vi då förstå sambandet mellan integration och segregation? Att främja eller skapa integration innebär inte nödvändigtvis att segregationen minskar. Men om integrationen ökar, till exempel genom att fler kommer i arbete i ett område med hög arbetslöshet, då kan segregationen minska eftersom de sociala skillnaderna mellan olika geografiska områden minskar – det sker en utjämning av levnadsvillkoren.

Det är vidare relevant att diskutera begreppen integration och segregation utifrån en utveckling över tid. Då kommer vi in på hållbarhetsbegreppet. Social hållbarhet brukar definieras på en mängd av olika sätt och med en mängd olika indikatorer, se till exempel Delegationen för hållbara städer som resonerar kring såväl indikatorer och hinder (Delegationen för hållbara städer, 2012). Det kan bli väldigt komplicerat. Jag ser det kanske inte som nödvändigt att vi ska fördjupa oss i det i vårt projekt, utan förlita oss på nyckelbegreppen i projekttiteln, men reflektera kring utifrån ett tidsperspektiv. Jag brukar själv luta mig på Malmökommissionens slutrapport (Malmö stad, 2013), där man konstaterar att ”En hållbar utveckling definieras som den situation för mänskligheten som kan dras ut i tiden och med befintlig kunskap antas garantera mänsklig överlevnad och välfärd.” Kort sagt så handlar det om att skillnaderna i levnadsvillkor som påverkar människors välbefinnande inte ska tillåtas att öka.

2.4. Innovation för minskad segregation och ökad integration: En analysmodell

Innovationslabbens namn förpliktar. Labben ska inte bara motverka de samhällsutmaningar de är inriktade mot, de ska också göra det på ett ”innovativt” sätt. Vinnova definierar innovation som att en verksamhet ska vara *nyskapande* inom nya tjänster eller produkter, men det kan också handla om synsätt och organisering, nya sätt att implementera och sprida, nya sätt att påvisa sociala eller miljömässiga värden etc. Det kan också handla om att deltagande organisationer lär sig teoretisk, praktisk eller empirisk kunskap. Utgångspunkten för rapporten och denna rapports analys är således inte att verksamheten måste vara helt ”ny”. Det kan mycket väl handla om att förädla eller förändra en verksamhet som tidigare har fungerat i en annan kontext. Med innovation menar vi framförallt att samhällsutmaningarna är komplexa och att lösningarna också måste utgå från en sådan problembeskrivning. Lösningarna behöver i sig inte vara komplexa, men de behöver adressera problemet utifrån dess inbyggda komplexitet.

Utifrån ovanstående teoretiska resonemang om integration och segregation har en analysmodell tagits fram, bestående av tre kriterier som kan användas för att bedöma åtgärder som avser främja integration och minska segregation. Modellen har arbetats fram av författaren till denna under en längre tid. Tidigare versioner har bland annat använts av SKR och Boverket för analyser inom bostadsförsörjningsfrågor (Grander & Stigendal, 2012; Boverket 2015). Följeforskningen av bostadsföretagets MKB:s sociala investeringar 2013–2017 (Grander, 2017) har gett mig möjlighet att utveckla modellen och sätta in den i ett lokalt sammanhang och arbetet i innovationslabben har ytterligare förfinat modellen genom diskussioner med projektgruppen och aktörer som har varit involverade i det faktiska arbetet i labben. Modellen bygger på tre kriterier för hur åtgärder främjar integration och social sammanhållning.

1. Det potential- och orsaksorienterade kriteriet

Med ett potential- och orsaksorienterat förhållningssätt menas att en åtgärd fokuserar på underliggande orsaker (potentialer) till problemen och inte på problemens symptom, det vill säga det som faktiskt syns. Potentialer kan vara positiva, men också negativa. En negativ potential som aktualiseras kan yttra sig som ett problem. Därför är det således av vikt att identifiera de negativa potentialerna och åtgärda dem innan de utgör de symptom som vi ofta ser som problem. Men potentialer kan också vara positiva. Detta kriterium handlar således också om att åtgärder som främjar integration ska ta vara på sådana potentialer, till exempel tidigare erfarenheter, kunskaper och kompetenser hos olika aktörer och syftar till att göra ”med” istället för ”för” de som verksamheten vänder sig till. Sammantaget handlar

detta kriterium därför om a) att arbeta med orsakerna till problemen, men också b) att identifiera och lyfta positiva potentialer hos individer och kollektiv.

2. Det dubbla integrationskriteriet

Med detta kriterium avses att åtgärderna bidrar, för det första, till att åstadkomma en social integration av människor med olika levnadsvillkor, bakgrunder och kulturer, det vill säga att man skapar en känsla av delaktighet. För det andra bidrar åtgärderna till systemintegration, det vill säga att man skapar faktisk delaktighet genom att integrera människor i samhälleliga system såsom arbete, utbildning. Genom att få spela en roll och ”bli en kugge i maskineriet” skapas en systemintegration. Detta kriterium handlar således om att arbeta både med social integration och systemintegration. Genom att på så sätt utjämna skillnader i levnadsvillkor kan därmed skillnaderna i relationen mellan utanförskap och innanförskap minska, vilket leder oss till det tredje kriteriet.

3. Det relationella segregationskriteriet

Det tredje kriteriet berör huruvida åtgärderna syftar till att skapa social sammanhållning mellan grupper med skillnader i levnadsvillkor i olika delar av staden eller regionen, det vill säga det perspektiv som i det ovanstående har diskuterats som att ”blanda”. Åtgärderna ska syfta till att bryta den segregation som har uppstått som en följd av relationen mellan utanförskap och samhällets innanförskap. Det kan handla om att minska segregationen genom att ”läka staden”, förändra barriärer mellan utanförskap och innanförskap, minska fysiska och mentala avstånd i städerna genom förtätning, stråk och mer socialt blandade bostadsområden. Men också genom att människor med olika levnadsvillkor möts och deltar i ett ömsesidigt lärande. Åtgärderna präglas av ett generellt tänkande till skillnad från ett selektivt. För att kunna minska barriärerna mellan utanförskap och innanförskap och därmed kunna bidra till integration och social sammanhållning måste åtgärderna syfta till att förändra såväl utanförskapet som innanförskapet.

Förutom att diskutera på vilket sätt åtgärderna bidrar till integration och minskad segregation bör vi också kategorisera insatserna utifrån en skalnivå. I projektet Nyttan med allmännyttan (Grander 2015) diskuterade jag allmännyttiga bostadsföretags samhällsnyttiga åtgärder utifrån en tredelad indelning avseende geografisk skala. Denna indelning har jag kunnat utveckla i detta projekt. *En första nivå* handlar om den sociala relationen mellan samhällsaktör och individ och inrymmer därmed åtgärder kopplat till att stärka individen eller relationen mellan aktör och individ. *En andra nivå* i samhällsansvaret handlar om åtgärder kopplade till bostadsområdet och åtgärder riktade mot grupper av boende. Denna nivå har jag valt att kalla områdesnivå. *En*

tredje nivå av samhällsansvar handlar om de åtgärder som är relaterade till bostadsförsörjningen, men också de mer storskaliga ambitioner som återfinns hos en del bostadsbolag, exempelvis det gäller att skapa samhälleliga förändringar genom kombinationer av fysiska och sociala åtgärder för att bekämpa segregation.

Utifrån ovanstående resonemang om samhällsansvarets olika nivåer och de tre kriterierna för att analysera integration och social sammanhållning är det möjligt lägga fram en matris för att kategorisera och analysera insatser som görs. På den vertikala axeln placeras de tre geografiska nivåerna för att kategorisera samhällsansvar. På den horisontella axeln läggs de tre kriterierna för att bedöma huruvida insatserna främjar integration och hämmar segregation. Dessa kan sedan delas in i underkriterier. Resultatet blir en matris kan användas för att kategorisera och bedöma sociala värden i innovationslabben.

	Det potential- och orsaksoorienterade kriteriet		Det dubbla integrationskriteriet		Det relationella segregationskriteriet
	Utnyttjar potentialer	Bekämpar orsaker	Gynnar Systemintegration	Gynnar social integration	Skapar relationer
individnivå					
Områdesnivå					
Stads- och samhällsnivå					

Fig. 1. Matris för att främja integration och minska segregation.

3. Metod och material

Denna rapport bygger på en mängd olika material och kan på forskningsspråk vara en *mixed methods*–studie, det vill säga att den bygger på såväl kvalitativ som kvantitativ data. Först och främst bygger rapporten på intervjuer och enkätundersökningar med dels projektmedarbetare men framförallt deltagare i de fyra innovationslabben. Jag har själv samlat in material genom intervjuer med såväl projektgruppen, innovationslabbens lokala projektmedarbetare och innovationslabbens deltagare på de fyra orterna. Dessa intervjuer har vanligtvis gjorts på plats i de fyra städerna, men en del har gjorts över videosamtal. I två av labben (Rannebergen i Göteborg och Lina Hage i Södertälje) har enkätundersökningar genomförts med boende i området. Svar har samlats genom såväl pappersenkäter som genom webbenkäter. I de två andra labben (Boden och Hageby i Norrköping) har innovationslabbens lokala projektmedarbetare gjort intervjuer med deltagarna. En nyckel i alla fyra labben har varit att göra två mätningar. En så nära projektstart som möjligt och en vid projektets slutförande vintern 2019. På detta sätt har syftet varit att fånga upp attityder till bostadsområdet, labbens aktiviteter och sina egna möjligheter och livschanser vid två tillfällen och därmed försöka fånga utvecklingen över tid. Projektmedarbetarna i de lokala labben har också fört loggbok över de aktiviteter som har genomförts i labben. Slutligen har medarbetarna i projektet gjort kontinuerliga dagboksinslag på projektets webbplats – personliga reflektioner över projektets och labbens vardande, vilket har utgjort ett mycket värdefullt material för följeforskningen.

När det gäller den rent kvantitativa delen av forskningen har statistik för de fyra orterna och de aktuella delområdena samlats in och analyserats. Dessa statistiska uppgifter har använts för att mäta socioekonomisk status och segregation. Uppgifterna kommer från SCB:s officiella register, bl.a. från inkomst- och förmögenhetsregistret och befolkningsregistret. Uppgifterna har sammanställts av SCB, på den geografiska standarden demografiskt statistikområde DeSO. Datan har gjorts tillgänglig för projektet genom en samverkan med två andra forskningsprojekt: forskningsprogrammet *Nyttan med allmännyttan - i praktiken* som drivs vid Malmö universitet samt *Allmännyttans segregationsbarometer* – ett projekt som går ut på att ta fram indikatorer för att mäta effekten av allmännyttiga bostadsbolags insatser för att minska segregation.

För att ange en kommuns eller ett områdes socioekonomiska status används i denna rapport främst variabeln Hushåll efter köpkraft. Hushåll efter köpkraft är ett mått på hushållens disponibla inkomst per konsumtionsenhet där hushållets samlade inkomst (efter skatt) viktas

gentemot hushållets storlek, sammansättning och förväntade konsumtion för år 2017.¹ Variabeln ger på så sätt en mer rättvisande bild av befolkningens faktiska ekonomiska situation än till exempel individers förvärvsinkomst och är därför också det mest lämpliga måttet att använda för att studera socioekonomisk segregering. För att kunna jämföra olika grupper och uppskatta den disponibla inkomstens betydelse för segregation är variabeln indelad i fyra lika stora grupper (kvartiler) utifrån den totala populationen i Sverige som representerar antalet hushåll med låg köpkraft, medellåg köpkraft, medelhög köpkraft och hög köpkraft². Andra variabler som används är förvärvsfrekvens (det vill säga andel av personer i åldern 20-64 som förvärvsarbetar) och andel personer (25-64 år) med eftergymnasial utbildning längre än tre år.

För att mäta segregation används i rapporten två mått. Dels används det så kallade **balansmättet**. Balansmättet är ett index på sammansättningen av en minoritetsgrupp och en majoritetsgrupp inom ett geografiskt område (Salonen 2011). Indexet beräknas genom att dividera antalet individer eller hushåll i en specifik inkomstkategori med antalet i en annan kategori. I detta fall innebär det att antalet hushåll med låg köpkraft divideras med antalet hushåll med hög köpkraft.³ Indexet varierar mellan 0 och ∞ , där 1 innebär en helt jämn fördelning mellan de två kategorierna. Värden över 1 innebär att den första kategorin är överrepresenterad inom det geografiska området och värden under 1 innebär att den andra kategorin är överrepresenterad. Ett balansmått på 1,8 innebär till exempel att det inom ett geografiskt område bor 1,8 gånger så många hushåll med låg köpkraft som hushåll med hög köpkraft. Ett värde på 0,5 innebär i sin tur att det bor dubbelt så många hushåll med hög köpkraft jämfört med hushåll med låg köpkraft.

Rapporten använder vidare ett **segregationsindex**. Detta index beräknar hur segregerad en stad är genom att mäta flera olika variabler i stadens olika områden och sätta dem i förhållande till varandra. Segregationsindexet är ett värde som bygger på förvärvsfrekvens, disponibel inkomst och andelen med eftergymnasial bakgrund i varje DESO-område. För varje kommun skapas utifrån dessa variabler ett index som speglar skillnader mellan olika områden, eller snarare

¹ Den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet beräknas genom att samtliga inkomster (efter skatt) i ett hushåll summeras. Denna summa divideras därefter med antalet konsumtionsenheter som hushållet består av. Konsumtionsenheterna baseras på budgetberäkningar för olika typer av hushåll och definieras på följande sätt: första vuxna i hushållet har värdet 1,0 och den andra vuxna i hushållet värdet 0,51, ytterligare en vuxen värdet 0,60, första barnet 0–19 år värdet 0,52 och andra och påföljande barn 0–19 år värdet 0,42. Den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet för ett hushåll med två vuxna och två barn med en disponibel årsinkomst på 490 000 kronor beräknas sålunda på följande sätt: 490 000 kronor / 2,45 konsumtionsenheter = 200 000 kronor per konsumtionsenhet.

² Variabelns gränsvärden för 2017 är följande: Låg köpkraft (0–159 280 kr/ke), Medellåg köpkraft (159 281–229 940 kr/ke), Medelhög köpkraft (229 941–318 456 kr/ke), Hög köpkraft (318 457–kr/ke)

³ Balansmättet tar således inte hänsyn till inkomstkvarterna 2 och 3. Analyser visar att skillnaderna är försumbara när även dessa kategorier tas med, samtidigt som det finns en större pedagogisk tydlighet i att jämföra ytterligheterna.

mellan medianvärdet i kommunen och det område som har sämst levnadsvillkor. Detta index är framtaget som ett samverkansprojekt mellan Allmännyttans innovationslabb och projektet Allmännyttans segregationsbarometer som lanseras i utvecklad form under våren 2020.

4. Allmännyttans innovationslabb

Att få fler att göra mer för att motverka utanförskap och segregation, utveckla, utprova och verifiera metoder och verktyg för att minska bostadssegregationen inom samhället.

4.1. Om Allmännyttans innovationslabb

Ovanstående citat beskriver syftet med projektet allmännyttans innovationslabb så som det har formulerats av projektledningen. Grunden för projektet är alltså den allt ökande segregationen i landets kommuner och städer. Som det formuleras i en av bilagorna till slutrapporten står vi ”[...] mitt i en oerhört stor samhällsutmaning för Sverige. I och med detta behöver vi våga tänka annorlunda, våga testa nya saker och även våga göra fel. Bara på det sättet kan vi hitta nya framgångsrika sätt att bekämpa segregationen. Och detta måste vi göra tillsammans – såväl lokalt som nationellt”.

Utifrån denna grundtanke skickades en ansökan in till Vinnova. Projektet blev beviljat medel för att kunna starta upp i slutet av 2017. I projektgruppen medverkar Sveriges Allmännytta, Hyresgästföreningen, Sustainable Innovation, Malmö Universitet, Norrköpings kommun och Hyresbostäder i Norrköping.

Med den övergripande målsättningen att få fler att göra mer för att motverka utanförskap och segregation i samhället har projektet initierat fyra lokala innovationslabbs, som vart och ett huvudsakligen har svarat mot ett av Vinnovas fördefinierade fokusområden: Minska långtidsarbetslösheten, Lyfta skolorna och elevernas resultat, Stärka samhällsservicen och Bekämpa brottsligheten. Urvalet av orter för att starta upp innovationslabbs pågick under projektets första månader. Bostadsföretag, lokala hyresgästföreningar och andra aktörer kunde genom en interaktiv webbplats lägga upp sina verksamheter. På så sätt skapades en databas över den stora mängd aktiviteter som pågår i landet när det gäller att minska segregation och främja integration. Projektet fick under våren 2018 in över 80 exempel från olika delar av landet. Här kunde aktörerna också delge intresse för att vara med och starta upp ett labb. Sedan pågick under våren 2018 ett intensivt arbete i projektgruppen i att välja ut fyra orter. Ett antal kriterier sattes upp för urvalet. Ett kriterium var att en fysisk mötesplats som kunde vara bas för labbet redan fanns på plats eller hade goda förutsättningar för att starta. Detta berodde helt enkelt på att projekttiden var kort och en fysisk mötesplats bedömdes vara nödvändig för att komma igång fort. Andra kriterier var en bred samverkan och en långsiktighet för att skapa förutsättningar för fortsättning efter projekttiden (se vidare i projektrapport till Vinnova för

diskussion om kriterierna). Som följeforskare var det viktigt för att det skulle finnas förutsättningar för att uppfylla de tre kriterierna som beskrivits i kapitel 2 i denna rapport.

Under hösten 2018 var de fyra labben beslutade: Portalen i Norrköping, BIS i Boden, Vårt Rannebergen i Göteborg och Mötesplatsen i Lina Hage i Södertälje. Arbetet i dessa inleddes omgående. I varje labb har under projektiden olika metoder och verktyg utvecklats, testats och verifierats. I linje med Vinnovas definition av innovation har projektet haft som ambition att testa hur det fungerar att starta helt nya verksamheter, sprida fungerande befintliga metoder till nya orter samt hur det fungerar att utveckla verksamheter med goda nätverk och stabil grund. Tanken är att dessa erfarenheter därefter ska kunna spridas till fler aktörer i hela landet. Projektet har strävat efter att vara ett nav och en källa för inspiration och konkret kunskapsinhämtning för allmännyttiga bostadsbolag men också för andra aktörer. Ett viktigt led i detta arbete har varit projektets webbplats på www.allmännyttan.se

Innovationslabbens behov har varit utgångspunkten i projektet, och projektgruppen har funnits med som stöd i hela processen. Projektet har inspirerat och stöttat i arbetet att hitta lämpliga lösningar till labborganisationernas behov samt även gett stöd i planeringen. Projektet har sedan den inledande kartläggningen utgjort ett bibliotek kring kunskap om metoder från hela landet och har även haft möjlighet att dra lärdomar kring hur man kan applicera metoderna på nya ställen. Projektets uppgift har också varit att dokumentera och utvärdera verksamheterna samt att stötta deras utveckling så att de kan leva vidare även utan projektets stöd.

4.2. Varför behövs labben?

Som visats i tidigare kapitel är segregation ett problem som måste förstås utifrån ett relationellt perspektiv. Segregation handlar om geografiska skillnader som sammanfaller med sociala skillnader. Och dessa skillnader ser ut att öka. Klyftorna ökar. Enligt OECD har Sverige halkat från första till 14:e plats i rangordningen över jämlika länder avseende inkomst. Även om Sverige är ett av världens rikaste länder är Sverige det land bland organisationens medlemmar där den relativa fattigdomen ökat mest de senaste decennierna. Det går förvisso säga att utvecklingen är god. Alla får det lite bättre. Den absoluta fattigdomen minskar. Men ojämlikheten minskar eftersom den relativa fattigdomen ökar.

De fattigaste får det nämligen bara marginellt bättre, medan de rikaste får det väldigt mycket bättre. De fem procent av befolkningen med högst inkomst har nästan dubblat sin disponibla inkomst under 1991–2014, medan de fem procent som har lägst inkomster har bara fått en marginell ökning:

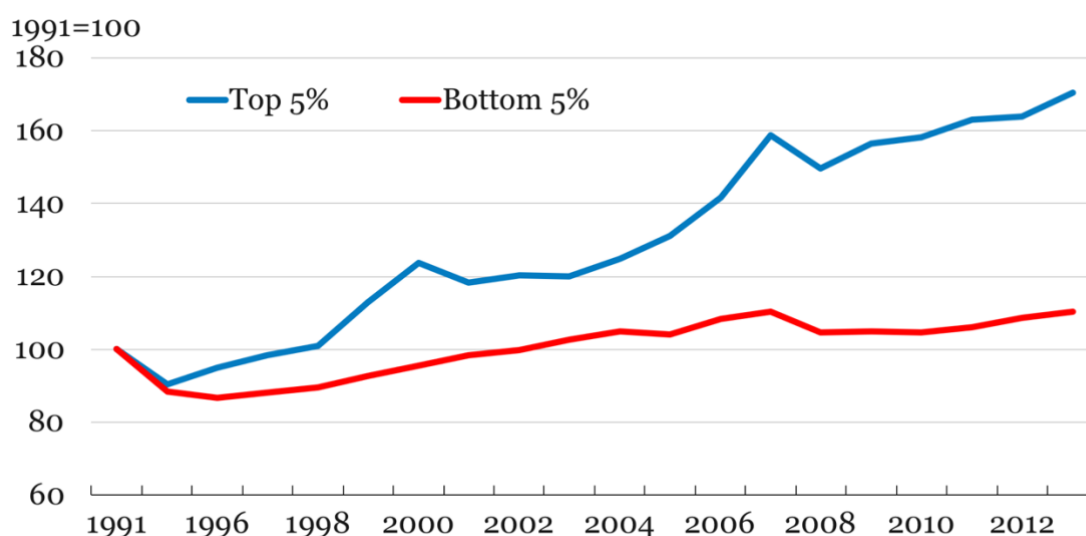

Fig. 2. Utvecklingen av disponibel inkomst bland de 5 % med högst respektive lägst inkomst i Sverige 1991–2014. Data: SCB

Skillnader är förstås naturliga och kanske ofrånkomliga i den samtida kapitalistiska marknadsekonomin. Skillnader behöver heller inte vara problematiska. Frågan är när skillnader övergår vad vi kan normativt förvänta oss av ett välfärdssamhälle byggt på fördelningspolitik. En utgångspunkt kan vara att skillnaderna blir ett problem när de påverkar människors levnadsvillkor. Exempelvis hur vi mår, om vi får tillgång till utbildning och arbete, och hur länge vi lever. Då pratar vi om ojämlikhet, och ojämlikhet är problematiskt. När ojämlikheten också sammanfaller med stadens geografiska gränser, då blir situationen särskilt allvarlig. En av de intervjuade deltagarna beskriver situationen såhär.

Det är så beklämmande att se. Jag bor i ett annat område än det jag jobbar i. Och på min resa hit ser jag hur staden förändras, hur människorna förändras. Här finns så många människor som inte har jobb, som mest sitter hemma eller i ute i områdena. Och de har inga pengar. Men de trivs. Jag vet hur mycket de älskar sitt område. Fast det spelar liksom ingen roll, för den situation de befinner sig i gör att de hela tiden halkar efter. Ju längre de är arbetslösa desto mindre chans är det att de nånsin får jobb och kommer in samhället [...] så det är liksom dubbelt. Det är inte så illa som det beskrivs i media. Det är fint här, och de som bor här trivs. Men så många som står utanför...det är inte bra. För någon.

Ofta skär klyftorna rakbladsvassa gränser genom städerna, ibland på gatunivå. I andra städer är klyftorna inte lika geografiskt tydliga men utför likt väl ett samhällsproblem. De fyra Innovationslabben har olika inriktning och verkar i olika sammanhang men har en sak gemensamt – att minska segregation och utanförskap.

5. Fyra städer, fyra labb

De fyra labben är utspridda i fyra svenska städer, alla med olika förutsättningar och utmaningar.

De fyra städerna, stadsdelarna och labben kommer i det kommande kapitlet att beskrivas utifrån ett forskningsperspektiv. Mer information om de olika labben och de aktiviteter som har genomförts i labben finns i övriga bilagor till projektets slutrapport.

Nedanstående tabell visar en översiktlig bild över gemensamma och skilda utmaningar labben står inför:

	Förvärvsfrekvens		Andel med eftergymnasial utbildning		Andel låginkomsttagare		Andel födda utanför EU28		Andel av befolkning boende i allmännyttan	Segregationsindex ⁴
	Totalt	Allmn	Totalt	Allmn	Totalt	Allmn	Totalt	Allmn		
Boden	81%	61%	23%	11%	26%	48%	7%	25%	11%	1,42
Göteborg	76%	67%	35%	26%	26%	41%	19%	33%	26%	2,56
<i>Rannebergen</i>	61%	54%	15%	12%	47%	56%	40%	44%	71%	-
Norrköping	76%	55%	21%	14%	28%	51%	15%	34%	14%	2,67
<i>Hageby</i>	51%	40%	11%	9%	58%	69%	45%	46%	14%	-
Södertälje	73%	64%	19%	15%	30%	44%	29%	38%	28%	2,60
<i>Lina Hage</i>	74%	65%	16%	12%	29%	54%	34%	40%	21%	-
Riket	79%	62%	27%	18%	25%	47%	13%	30%	15%	-

Fig. 3. Statistik över de fyra städerna och de bostadsområden innovationslabben är placerade i, nedbrutet på total befolkning och boende i allmännyttan.

Vi ser av tabellen att labben delar gemensamma utmaningar som går att härleda till skillnader i levnadsvillkor. Boden är annorlunda jämfört med de andra orterna då innovationslabbet i Boden inte riktar in sig på något specifikt bostadsområde utan på orten som helhet. Vi ser också att levnadsvillkoren i Boden är förhållandevis goda i jämförelse med de andra städerna. Det är den enda staden där förvärvsfrekvensen är högre än i riket som helhet. Vi ser vidare att Hageby i Norrköping är det område där levnadsvillkoren är sämst. Här är 40% av befolkningen som bor i Hyresbostäder förvärvsarbetande, jämför med 76 % i staden som helhet. De ojämlika levnadsvillkoren i staden avspeglas också i segregationsindexet som visar att det skiljer 2,67 gånger i levnadsvillkor mellan det område i Norrköping som har sämst levnadsvillkor jämfört med medianen i Norrköping. I Göteborg ser vi liknande mönster, där Rannebergen sticker ut från staden som helhet. Av dem som bor i allmännyttan i Rannebergen har bara 12 % eftergymnasial utbildning, vilket kan jämföras med det totala genomsnittet i staden på 35%.

⁴ Segregationsindexet beskriver förhållandet mellan det område som har lägst levnadsvillkor och stadens median. Siffran 1,42.0 för Boden innebär således att det skiljer 1,42 gånger i levnadsvillkor (se utförlig beskrivning i kapitel 3)

Lina Hage ser däremot ut att spegla Södertälje ganska väl om vi tittar till indikatorerna. Faktum är att det här i Lina hage är större andel av befolkningen som arbetar än i Södertälje totalt. Av denna anledning är det lite anmärkningsvärt att Lina Hage finns med på polisens lista över särskilt utsatta områden (se vidare kap 5.4).

I det kommande ska jag nu gå in på varje enskild stad och innovationslabb för att diskutera utgångspunkter, arbetssätt och resultat. Jag inleder i Boden.

5.1. Boden: BIS (Boden integration och samverkan)

Innovationslabbet BIS i Boden har två övergripande målsättningar: För det första att skapa en ökad framtidstro hos deltagarna gällande sin situation på arbetsmarknaden och, för det andra, att skapa integration mellan etablerade och icke-etablerade bodensare. Bakgrunden till problemformuleringen är den förändrade demografiska struktur som Boden genomgått det senaste decenniet, som också sammanfallit med en förändring i arbetsmarknadsstrukturen.

Boden är med sina 16 000 invånare centralort i Bodens kommun i Norrbottens län. Kommunen och orten har länge varit en viktig knutpunkt för järnvägen, då järnmalm bruten i Kiruna och i Malmberget via Boden har transporterats söderut i landet eller österut till hamnen i Luleå. Historiskt har Boden också haft en mycket viktig roll i det svenska försvaret. Bodens Garnison har varit bas för det norrländska försvaret och upp till 13 procent av Sveriges försvar har varit stationerade på garnisonen.

Fig. 4. Utsikt över Boden.

Som många andra orter i Norrland har Boden sett en befolkningsminskning sedan 1990-talet. Neddragningar i försvaret och nedläggning av länssjukhuset, vilket tillsammans stod för en

ansenlig del av arbetstillfällena i tätorten bidrog tillsammans till en till en markant minskning av antalet invånare, från ca 30 500 i kommunen 1993 till ca 27 000 år 2008, en minskning som procentuellt var särskilt påtaglig i tätorten. Den minskade befolkningen ledde till konsekvenser för handeln, många affärer lade ner och boende blev hänvisad till Luleå för att göra mycket av sin handel. Den minskade befolkningen ledde också till ett överskott av bostäder - följden blev att kommunen tvingades riva bostadsfastigheter i staden.

Sedan 2009 har befolkningen ökat något, en konsekvens av bland annat ökad flyktinginvandring. Bodens kommun är mottagningskommun för integration av invandrare/flyktingar och Migrationsverket har boendeplatser i kommuner för asylsökande där många som flytt från krig och politisk oro i Irak, Syrien, Afghanistan, Somalia och Eritrea har placerats. Mellan 2012 och 2017 ökade antalet personer födda utanför EU28 med 639 personer, vilket ska sättas i relation till en total befolkningsökning på 570 personer under perioden. Födelsenettet är negativt och den inrikes inflyttningen likaså. Kommunen har som målsättning att nå en befolkning på 30 000 år 2025 och en förutsättning för detta är ökad inrikes inflyttning och minskad inrikes utflyttning, ”eftersom invandringen till kommunen antas minska mycket i jämförelse med de föregående årens stora invandring varje år.” (Boden Befolkningsprognos 2019–2025 s. 1). I prognosen antas också en nybyggnation på 900 bostäder i flerbostadshus och småhus.

5.1.1. Samhällsutmaning och målgrupp

Det samhällsproblem som innovationslabbet i Boden strävar efter att lösa är kopplat till de förändringar i demografi och arbetsmarknad som beskrivits ovan. Arbetslöshetstalen i kommunen är inte alarmerande höga, förvärvsfrekvensen är ungefär 81%, men framförallt är det långtidsarbetslöshet som oroar, inte minst bland utrikes födda. Den samhällsutmaning som BIS Boden svarar mot är därför i första hand ”minska långtidsarbetslösheten”, men även ”stärka samhällsservice”, då bristen på offentlig och kommersiell service gradvis har aktualiserats när många nya invånare från andra länder kommit till Boden.

Det övergripande problemet som innovationslabbet syftar till att motverka är emellertid kopplad till integration. Det är svårt att få etablerade och icke-etablerade Bodensare att mötas, och detta problem har man i innovationslabbet försökt att hitta vägar för att komma tillrätta med. Målgruppen för insatserna är således såväl etablerade som nyinflyttade bodensare.

Det allmännyttiga bostadsbolaget Bodenbo, med en andel av bostadsbeståndet på ca 11%, är hyresvärdar åt en stor del av hushåll med låga inkomster och personer som står utanför arbetsmarknaden. 61% av de boende i allmännyttan är i arbete, jämfört med 81% totalt i Boden.

48% av de boende i Bodenbo är låginkomsttagare, jämfört med 26% av alla boende. 25% av de boende i allmännyttan är födda utanför EU, jämfört med 7 % av befolkningen som helhet. Nedanstående tabell visar också att andelen utlandsfödda ökat mellan 2012 och 2017. Det finns således stora incitament för Bodenbo att hjälpa hyresgästerna i arbete och utbildning.

	2012	2017	Boende i Bodenbo (2017)
Förvärvsfrekvens	78%	81%	63%
Andel med eftergymnasial utbildning mer än tre år	22%	23%	11%
Andel låginkomsttagare	26%	26%	46%
Andel födda utanför EU	5%	7%	20%

Fig. 5. Socioekonomiska indikatorer för Boden

Som tidigare nämnt är inte Boden präglad av några så kallat utsatta områden. Men det finns skillnader i levnadsvillkor i olika delar av centralorten. Ser vi till hur den geografiska segregationen finner vi att levnadsvillkoren är högst i den nordöstra delen av tätorter och läst i den sydvästra. Nedanstående karta visar hur inkomskillnaderna faller ut i Bodens tätort.

Fig. 6. Balansmått i Bodens tätort. Balansmålet anger ration mellan inkomstgrupperna "låginkomst" i förhållande till "höginkomst". Ju rödare område, desto högre andel låginkomsttagare i förhållande till höginkomsttagare. Genomsnitt för staden: 1,57x. Minsta värdet: 0,48x och högsta värdet 4,76x.

5.1.2. Om innovationslabbet i Boden

Fig. 7. Delar av Innovationslabbets personal utanför BIS lokal i Boden

Genom samverkan med lokala aktörer, bland annat Svenska kyrkan, Röda korset och kommunen, har Bodenbo med innovationslabbet syftat till att stötta nyanlända att bli en del av samhället och komma in på arbetsmarknaden. Utgångspunkten är att mycket redan görs i de olika aktörernas verksamheter, varför en grund i verksamheten är att synkronisera och effektivisera insatser som redan görs för att ”skapa en sammanhållen väg in i samhället för dem som är nya i Sverige” (Projektbeskrivning 2018). Berth Lundqvist, fastighetschef på Bodenbo och Therése Hedlund, områdesutvecklarare, är ansvariga för verksamheten i innovationslabbet och berättar att de tror att samverkan i BIS (Boden i Integration och Samverkan) kan leda till att man skapar en integrationsmodell. De menar att samverkan är nyckeln för att lyckas med integration och att ett bostadsföretag inte kan eller bör arbeta själva. De betonar vikten av nätverk för den som är ny i Sverige. Therése Hedlund berättar att de har sett att flyktingar som kommer till Boden ofta blir isolerade i sina boenden och inte träffar personer som är födda i Boden eller Sverige. För att kunna komma in i arbetslivet men också känna sig hemma tror de att ökade möten mellan etablerade och icke-etablerade Bodensare kan bygga broar.

Projektledarna menar också att sådana möten kan öka förståelsen mellan människor och på det sättet undvika konflikter, tack vare de personliga relationerna mellan olika individer,

En stor portion inspiration har hämtats från mötesplatsen Portalen i Norrköping (se kap 5.3). Grunden i verksamheten är således BIS som mötesplats, en arena för olika aktörer att samverka för ett mer inkluderande Boden. BIS slog upp dörrarna i september 2018 med den övergripande målsättningen att ge förutsättningar för att komma in i utbildning och arbeten, men också skapa möten mellan olika grupper. En person anställdes för att samordna arbetet under det första året. De engagerade aktörerna i lokalen bidrar med olika typer av resurser. Vissa betalar hyra, vissa bidrar med en anställd, vissa med volontärer medan andra arrangerar aktiviteter i eller utanför lokalen. Ett stort nätverk av samarbetspartners skapar förutsättningar för BIS deltagare att hitta sin plats i samhället, vilket i sin tur kan leda till jobb och eget nätverk och ger också BIS stabilitet för att kunna leva vidare efter projektiden, menar Therése Hedlund. Målsättningen att skapa kontakter mellan de etablerade och icke-etablerade Bodensare ger vidare förutsättningar att motverka segregation, menar Therése och Berth i intervjun med dem – helt enkelt genom att människor med olika bakgrund möts och lär sig mer om varandra.

Mål kopplade till innovationslabbet

De mål som har formulerats för innovationslabbet i Boden är följande:

1. BIS har etablerat minst 50 aktiva samarbetspartners
2. Ökad framtidstro hos deltagarna
 - 2.1. 100% av de icke-etablerade som fullföljt hela ”labbtiden” har ökat sin framtidstro kopplat till sitt liv i Boden
 - 2.2. 100% av de icke-etablerade som fullföljt hela labbtiden har ökat sin framtidstro kopplat till sitt arbetsliv i Boden
3. Ökad integration
 - 3.1. 80% av de icke-etablerade har fler kontakter än tidigare, bland etablerade Bodensare
 - 3.2. 80% av de etablerade Bodensare har fler kontakter än tidigare bland de icke-etablerade

För att mäta hur innovationslabbet lyckas med dessa mål kombineras statistik och loggar kring verksamheten med kvalitativa värden som fångas upp genom samtal med deltagarna i labbet

samt genom projektledarnas personliga reflektioner. Mål 1 har utvärderats genom dokumentation i loggbok men också i en förteckning över de samarbetspartners som upparbetats i verksamheten. Mål 2 och 3 har utvärderats genom intervjuer med deltagare. Startintervjuer genomfördes av Therése Hedlund vid årsskiftet 2018/2019. Therése har sedan följt deltagarna genom projektets gång och genom en intervju med Therése vid projektets slut i december 2019 har en bild av deltagarnas utveckling genom projekttiden och deras status vid projektets slut kunnat tecknas.

Verksamhet i labbet

I Innovationslabbet sker det en rad verksamheter, vilka närmare beskrivs i projektrapporten till Vinnova och tillhörande bilagor. Här finns allt från språkkurser och datorkunskap till gemensamma matlag. En gemensam aktivitetskalender, som visar allt som händer på BIS och även utanför BIS lokaler, möter besökarna när de kommer till i receptionen

I denna rapport finns det ett par särskilda aktiviteter värda att nämna. Särskilt intressant är den satsning på körsång som man har gjort i Boden, med inspiration från Östersund. På båda orterna finns idag nämligen integrationskören The Rockin' Pots, som startades på en flyktingsanläggning utanför Östersund 2014. Erfarenheterna från kören visade att körsången fick direkta effekter på de boendes välmående, men det stora lyftet kom när kören efter några år flyttades till centrala Östersund. Körens repetitioner genererade nu möten mellan Östersundsbor med olika levnadsvillkor och erfarenheter.

Med de goda erfarenheterna dokumenterade och efter att ha fått uppleva integrationskören live på SABO:s integrationsdagar i Östersund 2018 så såg projektledarna på BIS en möjlighet att ta integrationskören till Boden. Förhoppningen är att kören i Boden ska leda till nya möten, ömsesidigt lärande och nya meningsfulla aktiviteter, men också möjligheter för de icke-etablerade att få praktikplatser, jobb och boende.

Men det kanske viktigaste som sker i mötesplatsen är en samordning av de olika typer av aktiviteter som finns för dem som är nya i Boden. Av särskild vikt för att förstå aktivitetsutbudet och samordningen i BIS är de första intervjuerna med deltagarna som Therése Hedlund gjorde. En grupp asylsökande som deltar i BIS verksamhet blev intervjuade av verksamhetsledaren. Flera aktiviteter som sen arrangerades under året fick sin start från dessa intervjuer och samtal. Det är också dessa intervjuer som utgör grunden för att mäta framgång i innovationslabbet.

5.1.3. Resultat

BIS är så bra, inte som många andra projekt som man kan få vara med i en stund sen slutar det bara. Detta leder istället till någonting vidare för oss att lyckas i Sverige och att utvecklas i vårt nya land. Att inte bara sitta och vänta, utan att vi får lära oss språket och sen hitta jobb eller gå mera skola är fantastiskt. (Deltagare i BIS)

Det framstår med all önskad tydlighet att BIS i Boden har varit en succé för deltagarna. Av de tio deltagare som har följts över projekttiden har alla utom en person kommit i arbete eller börjat studera, vilket jag återkommer till. Resultaten av mina intervjuer med projektledarna och labbdeltagarna, och även Thérèse Hedlunds intervjuer med deltagarna, kan summeras i fem slutsatser.

1. Betydelsen av en stark aktör som främjar social integration

Mitt intryck efter mina intervjuer och analyserna av intervjuerna genomförda av projektledarna i BIS är att Bodens kommun har varit lite rådvilla kring hur man skulle hantera de potentiella konfliktytor som uppstår när kommunen stod inför ett ökad flyktingmottagande 2015. Många av deltagarna som har intervjuats bor på migrationsverkets flyktingboende och är allt annat än nöjda med sitt boende. Framförallt är det den isolerade tillvaron i boendet, som ligger en bra bit utanför Boden, som många tycker är problematisk. En av de intervjuade berättar att han bor tillsammans med ett antal andra nyanlända i ett litet rum. Personer som han inte har något gemensamt med förutom att de är män, har flytt från ett annat land och hamnat i Boden. Han längtar efter personer som han tycker är mer lika honom. Han tar bussen in till Boden för att försöka träffa andra. Bussen går emellertid inte så ofta, så oftast promenerar han den dryga timmen som det tar in till Boden centrum. Väl i stan tycker han att det har saknats mötesplatser eller aktiviteter som passar honom. Därför är han väldigt glad över att BIS har öppnat sina lokaler där han framförallt får ett socialt sammanhang som han saknar på boendet. En annan person som har intervjuats av Thérèse Hedlund berättar en liknande historia.

Om jag INTE hade haft en kompis som redan bodde här i Boden så hade det varit jätte svårt. Migrationsverket gav oss bara en lägenhet och sa att här ska ni bo. Sen sa dom "Hej då"

Intervjuerna med deltagarna visar också på ett stort personligt engagemang och vilja. Man vill göra rätt för sig i det nya landet, man vill komma in "systemet", man vill lära sig bättre svenska. Något som är slående med alla intervjuer är hur stor tilltro man sätter till de anställda på BIS. Det verkar som att kontakten med lärarna och andra anställda på mötesplatsen har betytt oerhört mycket för deltagarna. De känner sig sedda och som att de har kunskap som är viktig, berättar en deltagare.

Detta går tydligt att koppla till distinktionen mellan social integration och systemintegration som görs i denna rapports inledning. Arbete och utbildning är viktigt - men först en hemkänsla och social trygghet.

2. Betydelsen av signifikanta personer

Men det handlar inte bara om att det är många olika aktörer finns på plats som erbjuder olika typer av tjänster. Ännu viktigare är det personliga bemötandet och uppbyggandet av ett ömsesidigt förtroende. Intervjuerna visar att personalen på BIS och andra nyckelpersoner är avgörande för integrationen.

Första tiden var jag deprimerad. Var mkt ensam. Gick till psykolog. (..) Visste inte var är skolan, visste inte vart är olika aktiviteter. Jag vart attackerad i campen, inte bra. Men efter sommaren hade jag sett Susanne i centrum efter att hon känt igen mig. Susanne sa att hon ville att jag ska komma till skolan. (...). Jag vart sedd, jag fick hopp. Började må bättre.

Lärarnas, Theréses och andra nyckelpersoners roll i BIS kan inte nog understrykas för det lyckosamma resultatet. Dessa personer blir inte bara gatekeepers till samhället utan också personer som ger stöd och hopp på ett kamratligt sätt.

3. Frustration över att inte kunna göra det man är bra på och har gjort tidigare

Något som vi känner igen från integrationsprojekt på andra ställen är hur svårt det kan vara när ens tidigare erfarenheter och meriter plötsligt inte är värda något. Många av de nya bodensarna har akademiska utbildningar och kompetens av kvalificerade yrken från sina hemländer. Men det visar sig väldigt svårt att få arbete inom det man gjort tidigare, och validering av utbildning eller yrkestitel tar lång tid.

För mig – jag vill jobba inom min profession, jag vill dela med mig av det jag kan och det jag lär mig. Jag vill lära andra, jag vill att andra ska lära mig. Alla vinner på det.

4. Att bo i Boden – en positiv överraskning

Som tidigare reflekterat kring är det många som är missnöjda med boendelösningen som migrationsverket tillhandahåller. Samtidigt trivs man bra i Boden. De allra flesta vi har pratat med har hamnat i Boden utan att själv ha valt det. Men de är positivt överraskade av staden och det är inte självklart att man vill bo i en större stad även om det kanske finns fler möjligheter till arbete och utbildning i större städer.

Jag tycker om Boden för att det finns många projekt och språkskola. Och att det är lugnt och tyst, vilket jag tycker om och gillar. Naturen här är fin. Jag gillar att springa. Finns många ställen där jag kan springa ute i naturen.

Att många trivs i Boden och inte vill flytta till någon annan stad är en iakttagelse som jag tror står i konflikt med den gängse uppfattningen om såväl Norrland som mindre städer och visar att diskussioner om såväl migration, bostadsmarknad som arbetsmarknad bör nog i många fall bygga på bättre empiriska underlag.

5. Mycket stor framtidstro hos de intervjuade

De intervjuer med deltagare som gjorts av mig och projektledarna i BIS visar att deltagarna i innovationslabbet har väldigt hög framtidstro och att många hade så redan innan verksamheten startade.

Jag ser framför mig en mkt god framtid här. Sverige behöver mkt nya människor, men vi måste visa all vår talang. Som vi kan bidra med. Man kan inte bara sitta och vänta. Jag tror att jag kan bli användbar för svenska samhället.

Stor framtidstro kopplat till livet och arbetslivet i Boden indikerar att de personerna som söker sig till BIS gör det utifrån en stark drivkraft att ta sig fram i samhället. Det kan förstås finnas en risk att det är just dessa personer som söker sig till BIS, och att personer med lägre motivering stannar kvar på flyktingboendet eller ägnar sig åt andra aktiviteter. Samtidigt berättar Therése Hedström att hon ”mötte många krokiga ryggar och uppgivna blickar av dom som intervjuades i början” och att när hon nu stöter på dom vid olika tillfällen ”så lyser det av glädje i ögonen och munnen ler”.

Avstämning mot målen

Hur ser det då ut med måluppfyllelsen i innovationslabbet i Boden? För det första går det lätt att bocka av det första målet på listan, att BIS ska ha etablerat minst 50 aktiva samarbetspartners. Enligt projektledarna har betydligt fler aktörer än så involverats och dessutom med stor bredd.

Tittar vi på det andra målet så ska vi först konstatera att de inledande intervjuerna visade på att alla de 10 deltagarna som följts i projektet redan från början hade väldigt högt självförtroende och förhoppningar om att komma i arbete och/eller utbildning. Det skapar förstås svårigheter när det gäller att uppnå målet om ökad framtidstro kring sitt liv i Boden. Men det visar sig också att det har gått väldigt bra för deltagarna i BIS. Av de tio som har följts har alla utom en person kommit i arbete eller börjat studera. Exempelvis har en person har fått sitt asylärende ändrat till arbetsinvandring och därmed kunna etablera sig med boende och arbete. En annan, som har

arbetat som smidesdesigner i sitt hemland, har fått en ”pro bono”-plats på folkhögskolans konst- och design linje, vilket är första gången en asylsökande påbörjar denna utbildning i Boden. En tredje person har fått jobb som ingenjör på ett byggprojekteringsföretag. En fjärde person har mot alla odds lyckats få jobb inom sin profession. Så här berättar Therése Hedlund:

[x] som inte var kallad till intervju men som ”blev” en av dom intervjuade hade fått uppehållstillstånd. Var förtvivlad för att det ej gick att hitta jobb inom hennes profession. Hon är utbildad biolog och arbetsförmedlingen tyckte att hon skulle utbilda om sig till barnskötare för att få jobb. Hon kom hit en dag och var så ledsen och kände att det hon hade med sig med många år av studier var ingenting värt. Jag drog i dom trådar jag kunde och med gemensamma krafter med bla chefen från Jobbcenter hade hon tillslut ett tillfälligt jobb i ett projekt som skulle pågå i några månader med att bla analysera vattenprover på Boden buisnesspark. När det projektet tog slut så vart hon anställd av chefen på Jobbcenter i deras reception på heltid. Så senast i förra veckan träffades vi på en gemensam nätverksträff som länsstyrelsen bjudit in till pga av hon jobbar på just jobbcenter.

Vi kan därmed konstatera att även det andra målet uppfyllts med råge.

Det tredje målet, om ökad integration, kan delvis sägas vara uppfyllt. Huruvida etablerade bodensare har fått fler kontakter eller inte har vi inte kunnat mäta då det inte har gått att utveckla en bra metodik för att få kontakt med etablerade bodensarna. Men det vi kan säga är att de etablerade bodensare som kommit i kontakt med de asylsökande har fått nya kunskaper. Tittar vi på målgruppen asylsökande är det lättare att säga något om resultatet. Eftersom 9 av 10 har kommit i arbete och utbildning är det projektledarens uppfattning att deras kontaktnät har ökat dramatiskt. Även den person som inte har kommit i arbete lyfter fram mötesplatsens betydelse, då har gett henne chansen att lära sig språket och träffa nya vänner med olika bakgrund.

Therése Hedlund summerar det hela med att BIS har lyckats med att hjälpa asylsökande med nätverk, tips, råd, och framförallt att ”bli sedd som den människa man är, inte bara ett namn på ett papper eller en siffra i statistiken som ska bockas av”. Det är inte bara ett lyckat resultat för individen, även samhället i stort, menar hon.

5.2. Göteborg: Innovationslabbet i Rannebergen

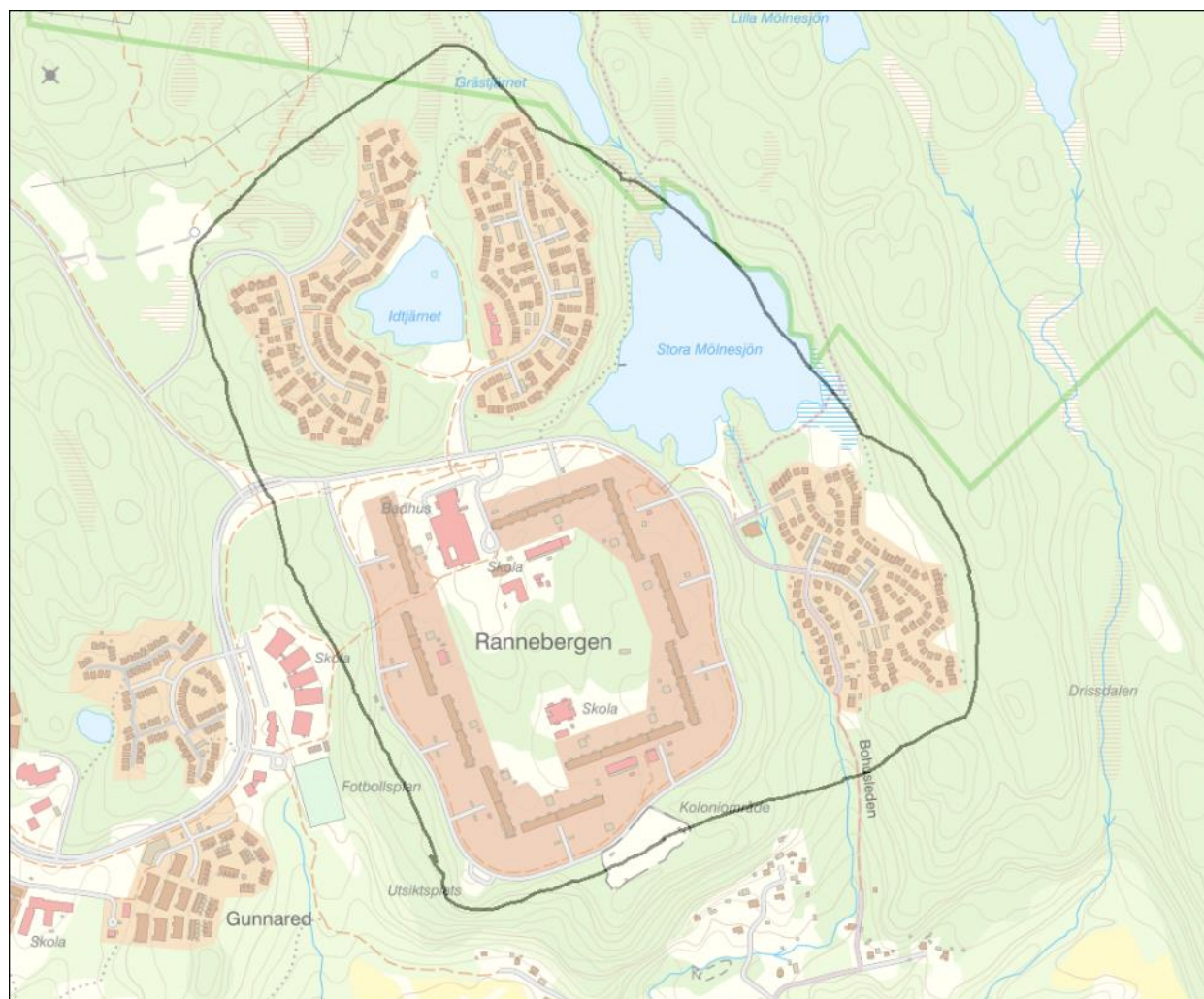
Rannebergen är ett bostadsområde med ca 5 000 invånare i nordöstra Göteborg, tillhörande stadsdelen Angered. Området byggdes under 1971–1974 som en del av miljonprogrammet och omfattar ungefär 1 600 lägenheter i punkt- och lamellhus om 3 och 9 våningar, byggda i en kvadratisk formation runt en större park. Området präglas av höjdskillnader och grönska. Norr och öster om höghusområdet finns ett villaområde, och nordost ligger Stora Mölnesjön och ett angränsande naturreservat, vilket skapar stora möjligheter för rekreation för boende och besökare i Rannebergen.

Fig. 8. Rannebergen i Göteborg.

Samtliga bostäder i höghusområdet Rannebergen ägs av Bostadsbolaget, ett av de Allmännyttiga bostadsbolagen i Göteborg. En bytesaffär där 300 bostäder i området skulle överlåtas till den privata fastighetsägaren Victoria Park var på gång under 2018, men affären stoppades då det uppdagades att Victoria Park anlitat kriminella grupperingar i renoveringen av det närliggande bostadsområdet Lövgärdet. Den lokala Hyresgästföreningen samlar många boende i området och var en stark röst i motståndet mot den stundande försäljning till det privata bolaget. Detta blev upptakten till satsningen *Vårt Rannebergen* som är en samverkan mellan Hyresgästföreningen, Göteborgs kommunen och bostadsbolaget. Vårt Rannebergen är också fundamentet i innovationslabbet i Rannebergen.

Rannebergen präglas som många andra så kallat utsatta områden av social oro. Det ska poängteras att Rannebergen inte anses ha samma sociala problematik som flera andra bostadsområden i Angered. Lövgärdet och Hammarkullen har exempelvis fått mer uppmärksamhet och finns med på polisens lista över ”särskilt utsatta” bostadsområden, medan Rannebergen enbart klassas som ”utsatt”, vilket noga poängteras av de vi har intervjuat. Oberoende av hur polisen gör sina bedömningar sänder dessa benämningar uppenbarligen starka signaler.

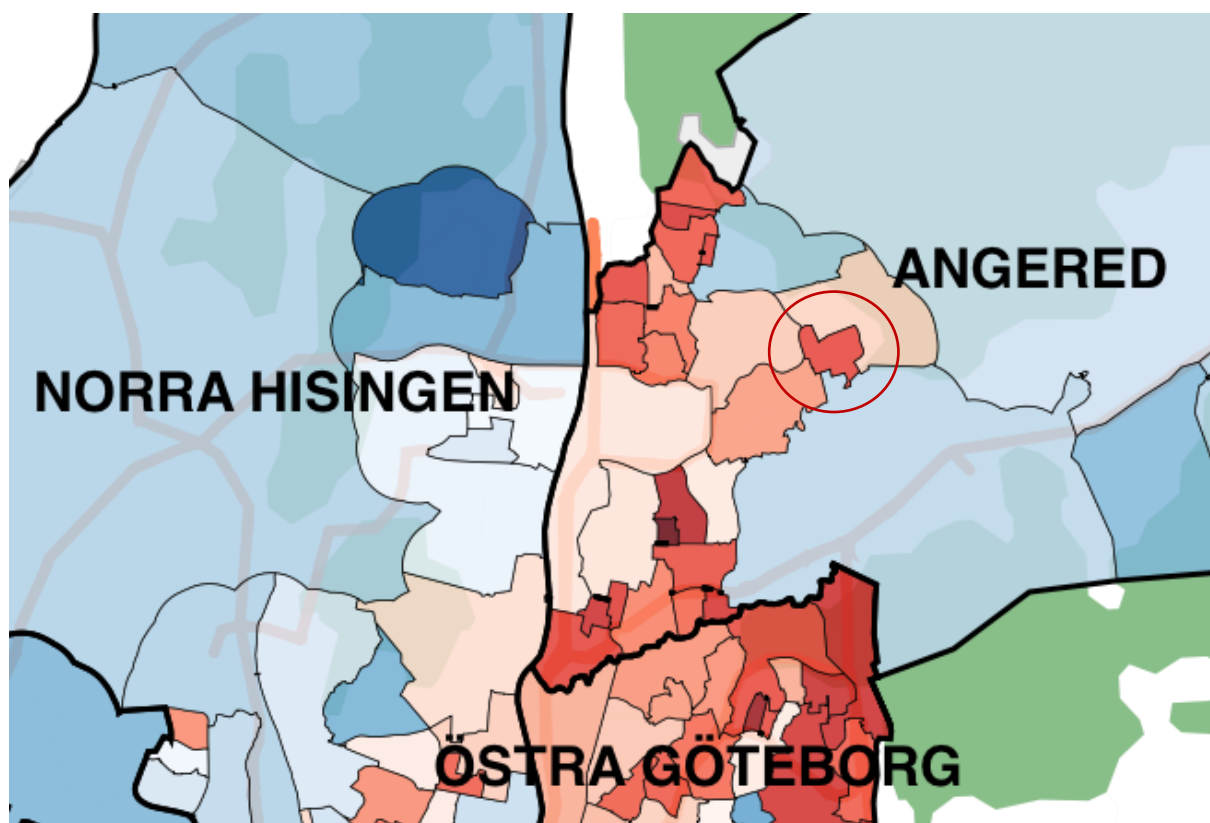
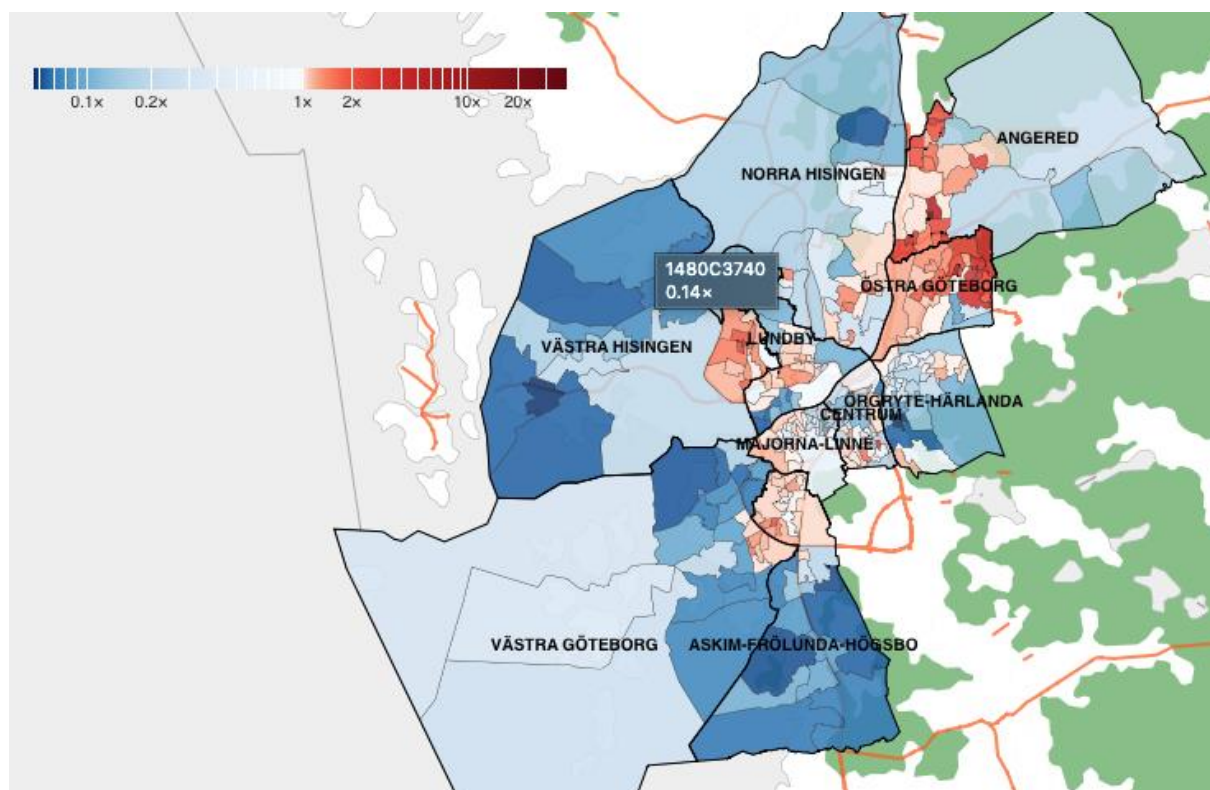

Fig. 9. Kartor över polisens gränsdragning av det utsatta området Rannebergen, samt Balansmått i Göteborg och Angered. Ju rödare område, desto högre andel låginkomsttagare i förhållande till höginkomsttagare. Rannebergen inringat på bild med ett balansmått på 11x.

5.2.1. Samhällsutmaning och målgrupp

Oavsett hur Rannebergen klassificeras så finns det antal utmaningar som Hyresgästföreningen och Bostadsbolaget har identifierat i området. Som ovanstående kartor och nedanstående tabell visar så är levnadsvillkoren i Rannebergen betydligt lägre än staden som helhet, dessutom är levnadsvillkoren sämre i Bostadsbolagets bestånd än i övriga Rannebergen.

	2012	2017	Boende hos Bostadsbolaget Rannebergen (2017)
Förvärvsfrekvens	59%	61%	54%
Andel med eftergymnasial utbildning	15%	15%	12%
Andel låginkomsttagare	44%	47%	56%
Andel födda utanför EU-28	29%	40%	44%

Fig. 10. Socioekonomiska indikatorer för Rannebergen

Den i särklass viktigaste utmaningen handlar om ungdomars möjligheter till en meningsfull fritid. Intervjupersonerna berättar om hur ungdomar ”drar runt” i området i brist på mötesplatser eller aktiviteter. Och det är just denna bristen som står i fokus för innovationslabbet. För några år sedan stängde simhallen i området, som idag står som ett tomt och nästan spölikt monument i centrala Rannebergen. I Rannebergen finns ett centrum, som tidigare varit en blomstrande mötesplats med affärsverksamheter och sociala ytor. Idag är centrumet till stora delar öde, endast en pizzeria finns kvar sedan matbutiken stängde. Men i en före detta frisörlokal har Vårt Rannebergen etablerat sig och driver nu en föreningsdriven mötesplats.

Fig. 11. Rannebergen centrum. Idag finns enbart pizzerian som kommersiell verksamhet i centrumet.

Den samhällsutmaning som innovationslabbet i första hand adresserar är således ”Ökad samhällsservice”. Det finns gott om resurser i form av tomma eller sparsamt använda lokaler och mötesytor, som man vill ska komma till större nytta. Men det behövs flera aktörer – föreningar eller andra organisationer – som kan driva verksamheter för och med målgruppen. Ungdomarnas egna behov står i centrum, och syftet med hela arbetet är ge dem förutsättningar att själv driva vidare sina idéer.

Samhällsservicen är inte bara kopplad till kommersiell verksamhet och kommunal service, utan också i högsta grad beroende av föreningslivet. Labbets verksamhet går därför ut på att den föreningsdrivna mötesplatsen ska vara navet i utvecklingen av ett mer levande Rannebergen och att barn och unga därmed ska få en mer meningsfull fritid.

5.2.2. Om innovationslabbet

Genom att mobilisera de boende och även andra aktörer, som exempelvis det lokala föreningslivet syftar labbet till att starta aktiviteter för ungdomar. Centralt i arbetet är alltså den mötesplats som partnerskapet Vårt Rannebergen har öppnat i Rannebergens centrum och det är utifrån denna som målen i innovationslabbet har formulerats.

Mål kopplade till innovationslabbet

Innovationslabbet har som övergripande målsättning att förbättra samhällsservicen i Rannebergen för att på så sätt skapa en mer meningsfull fritid för barn och unga i Rannebergen. Tre underliggande mål med mätbara indikatorer har kopplats till arbetet i innovationslabbet:

1. Öka antalet aktiviteter riktade till ungdomar

1.1. 40 aktiviteter arrangeras i området under 2019

1.2. Fem aktiviteter/verksamheter är bestående/återkommande vid projektets slut

2. Öka känslan hos ungdomar att området har något att erbjuda dem

2.1. Andelen ungdomar i området som känner att Rannebergen har något att erbjuda dem har ökat med 75 %

3. Öka nyttjandegraden av områdets lokaler och mötesplatser

3.1. Nyttjandegraden av lokaler och mötesplats (gemensamma ytor) i området har ökat med 100% vid projektets slut

För följeforskningen har det således varit centralt att mäta huruvida mötesplatsen lyckats initiera verksamheter och aktiviteter som tilltalar unga, men också blir varaktiga. Vidare har det varit av vikt att se om och hur de gemensamma ytorna i centrat blir uthyrda och hur detta kan kopplas till hur väl engagemanget i området kanaliseras och skapar ökad attraktivitet för aktörer att hyra lokaler. Mätningen har kombinerat statistik och loggar kring verksamheten med kvalitativa värden som fångats upp genom enkäter och samtal med deltagarna i labbet samt genom projektledarnas personliga reflektioner. Mål 1 och 3 har utvärderats genom kontinuerlig dokumentation av de lokala projektledarna av de aktiviteter som genomförs och vilka som blir återkommande, samt uthyrningsgraden av lokaler i området. Mål 2 har utvärderats genom intervju/enkätundersökningar som har gjorts med ungdomar i området. En enkät delades under våren 2019 och en uppföljning genomfördes i november 2019. Den första enkäten kunde fyllas i på papper eller på webben, på uppföljningsmätningen enbart var webbaserat.

Verksamhet i labbet.⁵

⁵ Stora delar av detta avsnitt har skrivits av Sophia Löfgren på Hyresgästföreningen.

Ett antal verksamheter utgår från mötesplatserna i Rannebergen. Bland annat har man startat nattvandring, språkcafé, drop-in på mötesplatsen en kväll i veckan där boende kan få stöd att fixa saker som behöver lagas. En central del i verksamheten har varit öppna kafékvällar för boende med teman som de boende själva fått bestämma. Under de öppna kafékvällarna har boende kommit med idéer som i samtal med andra besökare utvecklats. En anställd projektledare såg till att sammanfatta kvällens diskussioner och kalla till nästa veckas kafékväll, som ofta fick ett samtalstema från förra veckans diskussioner. Flera av idéerna har utvecklats till en konkret plan för en verksamhet, som kommit att genomföras i samverkan mellan flera boende, föreningar eller andra aktörer.

Centrumlokalen har också erbjudits som lokal till andra föreningar, exempelvis en stödförening för nyanlända somalier i behov av hjälp och vägledning. Denna grupp erbjuder idag rådgivning, läxhjälp och ska starta en pappagrupp. Som resultat av kafékvällarna har det bl.a. startats en hundförening, en hundgård samt en områdesdag en gång per år. Samarbetsavtal har skapats där föreningar och grupper kan ansöka om aktivitetsmedel. De som söker behöver också söka medel från andra ställen, men förhoppningen är att det ska bli mycket verksamhet för just ungdomar.

Ett grundproblem i Rannebergen har varit det tomma centralt vars neddragna ståljalusier skapar en minst sagt ödesmättad stämning. Ett konkret arbete kopplat till innovationslabbet för att förändra detta har varit uppstarten av en samrådsgrupp för centrumutvecklingen. Gruppen har varit på initiativ från kafékvällarna men också de ungdomar som har anställts som sommarjobbare.

En viktig satsning i verksamheten har varit sommarjobb för ungdomar. Vårt Rannebergen, tillsammans med hyresgästföreningen och fritidsgården Fjället har under året engagerat niondeklassare i vad man kallar "Camp Demokrati Rannebergen", en feriearbetessatsning som går ut på att unga ska lära sig om demokrati och förändringsarbete på lokal nivå. Detta projekt har genomförts vid flera tillfällen. Sommaren 2018 genomfördes Camp Demokrati i Angered, vilket spreds till uppstarten av ett Camp Demokrati Rannebergen på höstlovet, där de unga drog igång en kampanj med politiker och Göteborgslokaler, där de till slut drog igång ett stort möte för alla hyresgäster i Rannebergen. Det var ungdomarna som satte igång en boll och tack vare mötesplatsen kunde denna boll fortsätta rulla. På påsklovet 2019 var temat också Demokrati. En grupp ungdomar planerade att genomföra en konsert, något man tyvärr aldrig kunde genomföras på grund av tidsbrist. En annan grupp ungdomar jobbade med förbättringar på fritidsgården Fjället, både vad gäller fysiska och innehållsliga förändringar.

Sommaren 2019 låg fokus på att ungdomarna fick engagera barn i mellanstadiet för att undersöka vad de ville ha för aktiviteter i området under sommaren och sedan också planera och genomföra dessa aktiviteter tillsammans med barnen. Planer finns nu för sommarjobbare 2020, där Hyresgästföreningen och Fjället vill utveckla områdesutvecklingskonceptet genom att involvera flera aktörer för att möjliggöra detta.

Under sommaren 2019 har också en konstnär engagerats för att skapa konst tillsammans med de boende. Syftet var att skapa ett konstverk, ett stenmonument, i centrum i Rannebergen, som skulle skapas med hög grad av samverkan med boende. En arbetsgrupp skapades med hjälp av ungdomar och ambitionen är att gruppen kommer att fortsätta även i framtiden. Majoriteten av de mest aktiva ungdomarna var i åldrarna 10–16. De deltog i hög grad vid 2 pop upp festivaler och 4 gatu-workshops, som alla genomfördes i offentliga rummet i centrum. Många av porträtten som skapades gjordes också av denna grupp. När alla involverade hyresgäster skulle välja vilka porträtt som skulle bli reliefer på monumentet, var alla noga med att välja många skapade av denna grupp. Konstprojektet genomfördes i viss mån med samverkan med sommarjobbarna men i princip självständigt. En högre grad av förberedelse hade krävts om samverkan skulle ha varit mer aktiv.

Ca 500 av de boende deltog i aktiviteten, i högre eller mindre grad, där 140 personer gjorde porträtt eller underlag till relieferna och ca 30 personer deltog i att genomföra stenhuggningen. Ca 100 personer deltog vid den slutliga festivalen, när monumentet monterades (som ännu står kvar i centrumlokalen). Monumentet ska i ett senare skede demonteras och placeras på den slutliga platsen. Utöver sockeln, som ska skapas, är monumentet ca 2 meter högt med olika bilder (skapade av de boende) inhuggna som symboliserar bilden av och drömmen om Rannebergen. Det är t.ex. bilder på en kaffekopp, på hantlar och på en pojke med fotboll som symboliserar drömmen om ett åter levande centrum.

I framtiden är önskemålen från de boende bl.a. att starta ett ungdomscafé och ett kooperativ i centrat. Eftersom det inte finns en matbutik i centrum är en idé att kooperativet ska sälja basvaror

5.2.1. Resultat

Vid den första enkätstudien som genomfördes i april 2019 svarade 29 personer, varav 22 var män. De allra flesta var mellan 15 och 18 år och går i skolan. Vad som är intressant med deltagarna är att de flesta har bott i Rannebergen en relativt kort tid, mindre än 5 år. Rannebergen präglas också av hög rörlighet, något som framgår av bostadsföretagens egen statistik.

I enkäten fick deltagarna svara på frågor om området, dess utveckling och tankar om sin egen framtid. Några av resultaten kan sammanfattas med följande diagram.

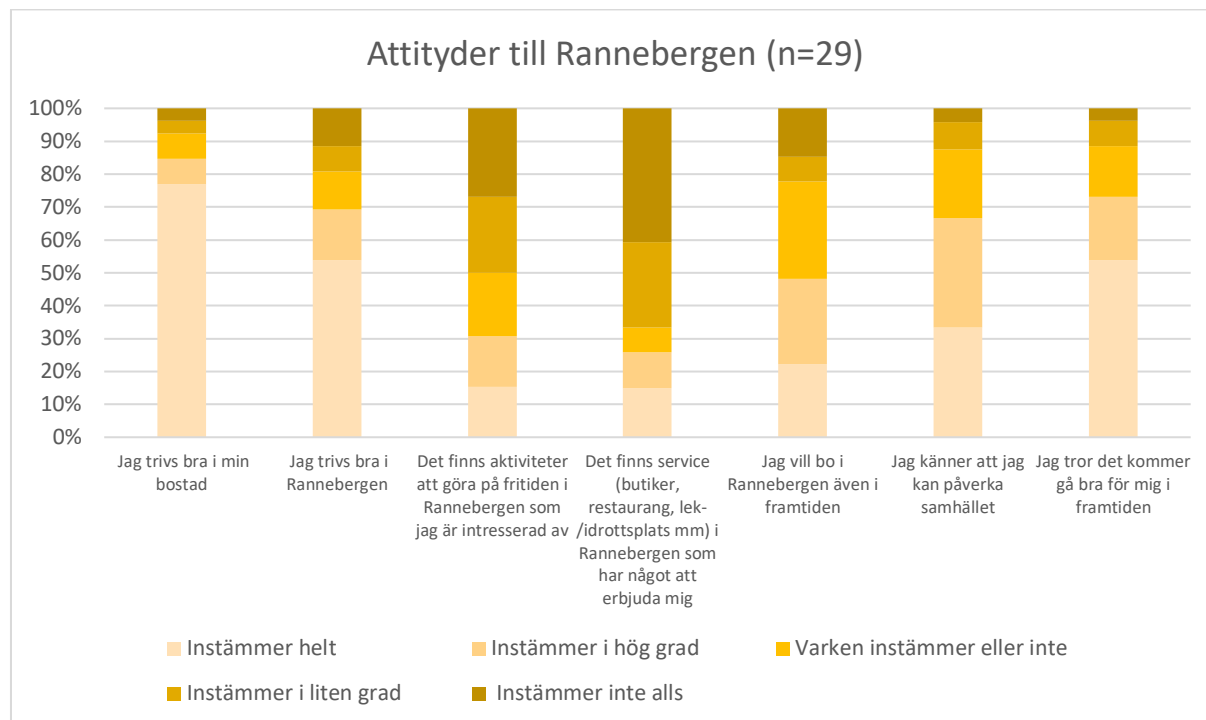

Fig. 12. Resultat av enkät i Rannebergen (april 2019)

Enkäten visar alltså att de allra flesta trivs mycket bra i såväl sin egen bostad och i Rannebergen som område. De flesta har också en positiv bild av att kunna påverka samhället och tror att det kommer gå bra för dem i framtiden. Nästan hälften av de svarande vill bo kvar i Rannebergen även i vuxen ålder. Men däremot ser vi att de svarande i hög utsträckning tycker att det saknas ändamålsenliga lokaler, service och aktiviteter i Rannebergen. Här finns alltså en potential som riskerar att gå förlorad.

I december 2019 gjordes en uppföljande enkätundersökning. Dessvärre blev svarsfrekvensen på denna låg, endast 10 ungdomar svarade på enkäten. Den visar emellertid på flera intressanta tendenser. Alla som har svarat på denna slutmätning känner till mötesplatsen och de allra flesta är frekventa besökare. Vi ser också att de som har svarat i högre utsträckning tycker att Rannebergen har något att erbjuda dem. 7 av 10 har svarat instämmer helt eller i hög grad i påståendet ”det finns aktiviteter att göra på fritiden i Rannebergen som jag är intresserad av”. Däremot är det fortfarande få som tycker att det finns bra service i området. Även om antalet svarande är få är alltså bilden att öppnandet av mötesplatsen i Rannebergen har förändrat bilden av tillgängliga aktiviteter. Det finns också goda skäl att tro att så är fallet när jag pratar med de som har varit involverade i projektet.

Tre slutsatser

Utifrån de öppna svaren i enkäten och intervjuerna med projektledarna Sophia Lövgren och Malin Widehammar kan jag dra ett antal slutsatser av arbetet i Vårt Rannebergen.

1. Mötesplatsen som en katalysator för verksamhet i hela området

Att mötesplatsen i Rannebergen har öppnat har betytt väldigt mycket om vi ska tro de lokala projektledarna Malin Widehammar och Sophia Lövgren från Hyresgästföreningen berättar att mötesplatsen inte bara har betytt att många unga får någonstans att vända sig. Mötesplatsen har i sig förstärkt graden av ungdomsverksamhet då det skapats en grund av boende som kan, vill och har utvecklat aktiviteter. Som exempel berättar de att föräldrar kom till centrumlokalen när de var oroliga för sina ungdomar som sålde droger. Lokalen kom här att spela en roll för att samla människor som ville ha förändring. Mötesplatsen som fysisk lokal ses som en möjliggörare och en infrastruktur för att stärka de boende

2. Vikten av en engagerad projektledare

Mötesplatsen hade förmodligen inte varit något utan de engagerade medarbetarna. Cafékvällarna måste beskrivas som en succé då de har lett till att många av deltagarna kunnat starta upp initiativ som bygger på deras egna intressen och drivkrafter. En stor del i detta är projektledaren Malin Widehammars förmåga att ta vara på engagemanget. Det har också varit tydligt att ungdomarna har tagit initiativ, som de vuxna sedan tagit över. Enligt intervjuerna har projektledaren varit mycket bestämd och tydlig om att de boende själva ska ta initiativet.

Risken med detta är förstås att förväntningar ställs högt och inte infrias, exempelvis om en person byts ut. Det är en lärdom som dragits från påsklovssatsningen i Camp Rannebergen. Det är särskilt viktigt att planera en fortsättning för aktiviteter och samverkan, eftersom ungdomar mycket väl kan planera stora saker men som riskerar rinna ut i sanden om ingen håller fast i gruppen.

3. Medskapande processer

Såväl aktiviteterna i mötesplatsen, sommarjobben i Camp Rannebergen och konstprojektet visar på vikten av att bygga på de boendes egna drivkrafter och potentialer. Framförallt är det möjligheten till så kallad kollektiv empowerment som jag skulle vilja lyfta fram som ett viktigt resultat här. Forskning visar att det inte alltid räcker att stärka individen, den kollektiva förmågan måste stärkas för individer att arbeta tillsammans. Verksamheten kan stärka individer att själva arbeta med sina projekt och intressen, men med hjälp av personalen. Men den kan

också bidra till att boende lär känna varandra, varandras situationer och tillsammans arbetar mot gemensamma mål.

Avstämning mot målen

Slutmätningen i projektet har av olika anledningar inte genererat så många svar som planerat. Därför går det inte med säkerhet säga så mycket om hur väl målen kring ungdomarnas känsla av att Rannebergen har något att erbjuda dem har uppfyllts, även om enkätsvaren och intervjuerna med ungdomarna tyder på det. Men det vi kan konstatera är att det första delmålet kring antalet aktiviteter med råge uppfyller målet på 40 stycken. Det har arrangerats över 100 aktiviteter under året. Dessutom har fler än fem av dem blivit bestående.

När det gäller det tredje målet har uthyrningen av lokalerna och utnyttjandet av gemensamma ytor gått trögt. Mataffären står fortfarande tom och det är idag oklart om någon aktör kommer att öppna verksamhet i lokalen. Det är förstås så att detta inte är ett mål som innovationslabbet har haft rådighet över att faktiskt göra något åt. Men initiativ till att påverka fastighetsägaren har uppkommit som ett resultat av projektet, bland annat har det skapats samtalsgrupper med fastighetsägaren, vilket måste ses som ett viktigt delmål.

Däremot är beläggningen på mötesplatsen fullbokad, sporthallen används mer och nya mötesplatser såsom hundlekplatsen bör ses som ett bättre användande och offentliga ytor som är ett direkt resultat av innovationslabbet.

5.3. Norrköping: Portalen i Hageby

Norrköping är en av Sveriges största kommuner med sina drygt 143 000 invånare. Av dessa bor knappt 100 000 i centralorten. Staden är en av landets klassiska industriorter, där framför allt textilindustri och metallindustri varit viktiga för stadens framväxt och utveckling. Även pappersindustrin har utgjort en central del i Norrköpings industriella arv. På 1970-talet och framåt drabbades staden hårt av industriella kriser, vilket bara i någon mån kompensades av de statliga utlokaliseringar som skedde: SMHI, Luftfartsverket, Invandrarverket, Kriminalvårdsstyrelsen och andra myndigheter flyttade hit. Norrköping tappade befolkning den följande 20-årsperioden, men utvecklingen har därefter stabiliserats och en ökning av invånarantalet har skett sedan 2010 och befolkningen är idag större än under industrins glansdagar.

Den industriella krisen och dess effekter på staden påverkade naturligtvis också Norrköpings allmännyttiga bolag: Hyresbostäder i Norrköping AB. Bolaget minskade sitt bestånd under en längre tid i krisens efterdyningar. Hyresbostäder rev 675 lägenheter under perioden 1998–2007 och sålde 2004 ytterligare 2 000 lägenheter i ytterområden. Senaste försäljningen skedde 2013, då drygt 1 000 lägenheter avyttrades till Rikshem och några lokala intressenter. Dessa försäljningar har gett bolaget en stabilare ekonomisk situation, vilket möjliggjort bolagets första nybyggnationer på 25 år. Idag har företaget ca 9 800 bostäder.

Omvandlingen av området Ringdansen, som tidigare gick under benämningen Navestad, utgör ett tydligt exempel på hur staden Norrköping och dess allmännyttiga bostadsföretag är sammanvävda. Under en period när stadens befolkning minskade som en konsekvens av industrinedläggningar, var vakanserna extremt stora i detta förortsområde – upp emot varannan lägenhet stod tom. Med hjälp av statliga medel (en fjärdedel av den totala miljard som omvandlingen kostade) kunde två våningar av åtta tas bort från områdets högsta byggnader, en del av bebyggelsen revs, upprustning gjordes av det kvarvarande beståndet och sammantaget minskade antalet lägenheter i området från 1 700 till dagens ungefär 1 000. I dag är vakanserna både i företaget i stort och i Ringdansen så gott som borta och efter några tuffa decennier är situationen stabil i företaget.

Den demografiska förändring som Norrköping genomgått har lett till att Hyresbostäder kommit att ta ett stort socialt ansvar. Företaget driver flera sociala projekt, bland annat med inriktning på integration av nyanlända flyktingar. Flaggskeppet i verksamheten är mötesplatsen Portalen.

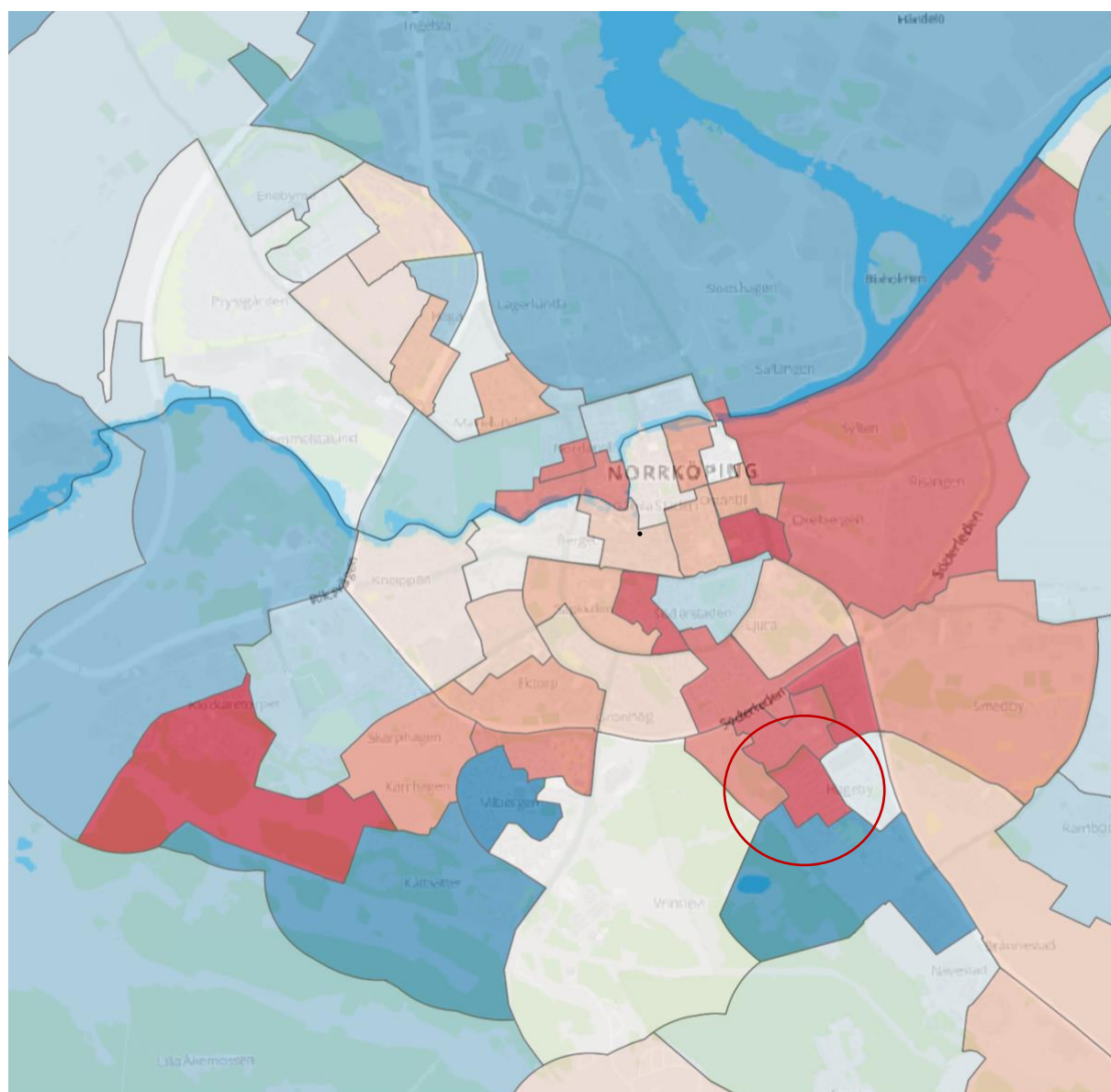
Portalen är en mötesplats i stadsdelen Hageby i Norrköping som sedan 2011 drivs av Hyresbostäder i Norrköping, studieförbundet ABF, Marieborgs folkhögskola, Svenska kyrkan och Norrköpings kommun. Syftet med mötesplatsen att stötta hyresgästerna i att få jobb eller börja studera. Fokus i verksamheten ligger på möten, språkundervisning, sysselsättning och att ”stimulera människor till egen utveckling” (Hyresbostäder AB 2013). På portalen erbjuds bland annat, svenskundervisning, mentorsprogram och träffar med presumtiva arbetsgivare. Matchningen är central i verksamheten. Hyresbostäder roll är att lägga en helhetsstrategi för den boende, varpå de olika myndigheterna samt kommunala och ideella aktörer kopplas in vid behov. Mötesplatsen har fått mycket uppmärksamhet sedan starten, inte minst genom STV-serien ”Nåt måste göras” som sändes i SVT under 2017. Samma år startades en filial till Portalen upp i den närliggande stadsdelen Ringdansen.

Även om Portalen i Hageby är en väl beprövad verksamhet som kanske har kommit förbi det stadium som kan klassas ”innovativt” finns det förstås gott om utvecklingsmöjligheter i verksamheten. Ett sådant utvecklingsområde som har identifierats av de drivande på Portalen under åren är frågan om långtidsarbetslöshet hos utrikesfödda kvinnor, som ofta har mycket svårt att komma i arbete efter att de kommit till Norrköping från sina hemländer. Matchningen mellan de utrikesfödda kvinnorna och arbetsmarknaden är minst sagt utmanande. Innovationslabbet är därför en specifik utveckling av Portalen i Hageby, ett pilotprojekt framför allt inriktat på arbetslösa utrikesfödda kvinnor. Genom att samla kunskap från kvinnorna själva och från olika samhällsaktörer är förhoppningen att man med innovationslabbet i Portalen kan hitta ett nytt arbetssätt i arbetet med långtidsarbetslösa kvinnor.

5.3.1. Samhällsutmaning och målgrupp

Den samhällsutmaning som innovationslabbet är inriktad på är således ”Minska långtidsarbetslösheten” och målgruppen utlandsfödda arbetslösa kvinnor. Långtidsarbetslösheten i Norrköping är hög inte minst i den specifika målgruppen, även om vi inte har tillgång till detaljerad statistik. Vi kan emellertid se att den ökade flyktinginvandringen 2015 korrelerar med en minskning i förvärvsfrekvens och andel låginkomsttagare i Hageby. Framförallt är detta aktuellt bland de boende i Hyresbostäder i området, här har förvärvsfrekvensen sjunkit från 46% till 40 % mellan 2012 och 2017, vilket kan jämföras med en ökning i förvärvsfrekvens från 74 % till 76% för alla i hela Norrköping.

	2012	2017	Boende i Hyresbostäder Hageby (2017)
Förvärvsfrekvens	52%	51%	40%
Andel med eftergymnasial utbildning	10%	11%	9%
Andel låginkomsttagare	50%	58%	69%
Andel födda utanför EU-28	37%	45%	46%

Balansmåttan visar ett genomsnitt för områdena, på 13x för Hageby och 5x för Ringdansen. Det vill säga att det bor 13 respektive 5 gånger fler låginkomsttagare än höginkomsttagare i

området. Tittar vi närmare på statistiken och bryter ner upplåtelseformerna ser vi att balansmålet för allmännyttan i Hageby har stigit från 12x till 63x under 2012–2017. I Ringdansen är motsvarande förändring från 13x till 47x. Det har således skett en kraftig koncentration av hushåll med låga inkomster i Hyresbostäders bestånd under denna tidsperiod. Detsamma gäller alltså andelen som står utan arbete. Situationen i områdena för många som bor i områdena har blivit mer besvärlig, trots att staden som helhet har utvecklats i positiv riktning.

5.3.1. Om innovationslabbet

Innovationslabbet i Portalen har som övergripande målsättning att minska långtidsarbetslösheten bland utlandsfödda kvinnor genom att öka deltagarnas självförtroende, bredda deras nätverk och att få till stånd anställningsintervjuer. De kvinnor som är deltagare i Portalens verksamhet deltar i metodtester som görs inom ramen för innovationslabbet.

Fig. 15. Portalen i Hageby.

Mål kopplade till innovationslabbet

De tre mätbara mål som har kopplats till arbetet i innovationslabbet på Portalen är följande:

1. 80% av kvinnorna har genomfört två eller flera intervjuer under projekttiden för relevanta tjänster och fått feedback på intervjun från personer som har mandat att anställa dem
2. 100% av kvinnorna (som fullföljt hela programmet) har ökat sitt självförtroende kopplat till sin livssituation
3. 80% av kvinnorna har fått nya personer från andra stadsdelar och grupper i sitt nätverk

För att mäta hur innovationslabbet lyckas med målen har vi från projektets håll sett det som viktigt att kombinera dokumentation av vad som görs i verksamheten med mätningar av mer kvalitativa värden, vilka fångats upp genom samtal med deltagarna i labbet samt genom projektledarnas personliga reflektioner. Dessa mätningar har kombinerats med statistik gällande kvinnornas etablering på arbetsmarknaden, men det ses som sekundärt med tanke på grundförutsättningarna och det relativt korta tidsperspektivet i projektet. Att mäta förvärvsfrekvens, som ofta är det givna måttet i sådana här sammanhang, blir i fallet med kvinnorna på portalen en mycket trubbig indikator. Istället har projektledningen fokuserat på att sätta upp realistiska målsättningar för gruppen och komplettera statistik kring förvärvsfrekvens med kvalitativa och kvantitativa data på individnivå.

Måluppfyllelsen har därför utvärderats dels genom projektledarens dokumentation i loggbok och i en förteckning över deltagarnas aktiviteter och intervjuer, dels genom självskattningsintervjuer vid två tillfällen. Med detta förhållningssätt har förhoppningen varit att ge en helhetsbild av utvecklingen. Antal genomförda faktiska arbetsintervjuer indikerar huruvida deltagarna tagit viktiga steg i riktning av att bli anställningsbara. Graden av ökat självförtroende kopplat till sin livssituation indikerar huruvida deltagarna har större chanser att lyckas i rekryteringsprocessen. Kontakter mellan de deltagande kvinnorna och personer som representerar andra grupper indikerar förutsättningar att bryta eller motverka segregation. Nätverk ökar även chanser för att få en anställning.

Den första intervjuomgången gjordes vid årsskiftet 2018/2019 och en uppföljande undersökning gjordes i november 2019. Intervjuer har skett med två grupper kvinnor, som står olika långt ifrån arbetsmarknaden.

Verksamheten

Den 31 januari 2019 startade verksamheten i labbet genom en större workshop på temat utlandsfödda kvinnors etablering på arbetsmarknaden. 45 personer deltog i arrangemanget. deltagarna fick arbeta i smågrupper med att lista olika orsaker till varför det är svårt för utlandsfödda kvinnor att få jobb i Sverige. Det som kom upp var bland annat kvinnors brist på nätverk, språkförbistring och kulturella förväntningar på kvinnorollen. På så sätt kunde man identifiera symptomproblemet. Nästa steg var att definiera orsaksproblemen. I nya grupper diskuterades det bakomliggande problemet. Vad är orsaken till att kvinnorna står långt ifrån arbetsmarknaden? Slutligen i ett tredje steg diskuterades lösningar.

Verksamheten gick under våren 2019 vidare med idéer som kom fram under workshopen. Som övriga bilagor till projektets slutrapport gör gällande är det en myriad av verksamheter som har drivits inom ramen eller i anslutning till innovationslabbet på Portalen. Ett antal tematräffar, med syfte att skapa en arena för fördjupade samtal, inspiration och relationer mellan deltagande kvinnor och andra aktörer, har anordnats. Lokala gäster, men även utomstående inspiratörer, har engagerats på workshoparna. En första träff hölls i april på temat entreprenörskap, där ca 40 kvinnor träffades, lyssnade på och diskuterade med inspiratörer och ”coacher” hade från kvinnokoopertivet Vivillalla från Vivalla i Örebro, Coompanion Östergötland samt Östsvenska Handelskammaren med lång erfarenhet av att driva eget företag. Efter denna har träffar på temana ”kvinnans roll i det svenska samhället” och ”nätverk” genomförts.

Kvinnonätverket Soroptimisterna har varit djupt engagerade i verksamheten på portalen. De har exempelvis drivit språkundervisning, kunskapsträffar om hälsa samt haft diskussioner om livet i Sverige. De har också arrangerat matlagning hemma hos en av kvinnorna, För många av kvinnorna var besöket hemma hos volontären första gången de besökte ett svenskt hem.

Ett intressant projekt som drivits med koppling till innovationslabbet har varit Bokstart, ett samarbete mellan det lokala biblioteket och stadsbiblioteket. Detta har varit del av en nationell satsning där hembesök görs hos föräldrar med småbarn med syfte att främja språkutveckling genom att föräldrarna uppmuntras att till exempel läsa och sjunga med barnen.

8-veckorskursen ”stadsdelsmammorna” där kvinnor med egen erfarenhet av utanförskap blir brobyggare mellan andra kvinnor i liknande situation i deras bostadsområde och samhällets andra aktörer, är ett annat intressant exempel. Här byggde man vidare på erfarenheterna från samarbetet med Arbetsförmedlingen och Norrköpings kommun för att matcha personer som står långt från arbetsmarknaden med passande arbeten. Erfarenheterna hade visat att det som ofta krävs är språkkunskaper och förståelse för det svenska arbetslivet och samhället. Utifrån detta sattes en intensivkurs in för att skapa förutsättningar för en eventuell matchning på det så

kallade jobbspår som kommunen och Arbetsförmedlingen förberedde. Andra exempel på verksamheter är ”svenska med baby” och ”Husmorsgrafitti” (se vidare i övriga bilagor till slutrapporten).

5.3.2. Resultat

Att all denna verksamhet har gjort någon form av intryck på de deltagande kvinnorna torde vara ofrånkomligt. Om vi börjar med att resonera kring utgångsläget så visar intervjuerna som projektledaren Natalia Bonilla genomfört med kvinnorna i projektet, 8 enskilda intervjuer med kvinnor med hög utbildning och gruppintervjuer med 12 lågutbildade, att de hade ett rikt socialt liv men saknade ett arbete. Många – de flesta – av dem umgås enbart med personer i samma livssituation som sig själva. De vänner de har som representerar ett annat liv är ofta deras lärare, eller andra invandrarvänner som lyckats få jobb, berättar de i intervjun. De hade emellertid väldigt optimistiska, mycket högt självförtroende och höga förväntningar på att komma i arbete.

[jag vill jobba med] Pattern designer/ mönsterkonstruktion. För att jag jobbade det i mitt hemland i många år. Jag har erfarenheter. [Men jag behöver] prata bättre svenska och förstå svenska koden

Det kom emellertid att visa sig att det var svårt för kvinnorna med hög utbildning att nå upp till sina förväntningar. När jag intervjuar projektledaren tror hon att det beror på att man har haft svårt att tänka sig att kunna jobba med just något annat än vad man gjorde i sitt hemland.

Det är viktigt att vara tydlig med vad det är man deltar i. Vi ska inte "måla upp guld och gröna skogar", inte lura dem. Därför är det nu viktigt hur vi går vidare och följer upp. Vi måste vara någonting att lita på.

Finns risk för att man tror att man kan mer än vad man gör... "Jag löser det". Men man har kanske inte den utbildningen som behövs, samtidigt som man inte riktigt förstår problemet i att inte ha den.

Trots detta visar de intervjuade kvinnorna vid uppföljningsintervjuerna att de fortsatt har mycket högt självförtroende. Någon har också fått arbete.

Jag har blivit starkare, ökat mitt självförtroende och mår bra, jag arbetar heltid på Eductus, som handledare och vägledare.

Och många av dem visar stor tacksamhet till Portalen. ”Portalen hjälper människor med språket, förstärka deras självkänsla och människor lär sig att söka jobb”, säger en person i intervjun.

För de deltagande kvinnorna som har lägre utbildningsnivå har det gått betydligt bättre. Många av dem har fått praktikplats eller jobb. Uppföljningsintervjuerna de har fått jobb och praktik, startat företag och föreningar. Det finns också planer hos några att på att tillsammans starta ett kooperativt företag.

Tre slutsatser från Portalen

1. Att utgå från individen

Något som framstår med väldig tydlighet är att de verksamheter som har utgått från individens behov, önskemål och initiativ har fungerat allra bäst. Vikten av kontinuitet och sammanhang för personer lyfts fram som väldigt viktigt och det görs bäst utifrån den enskildes egna behov.

2. Att bygga på tidigare erfarenheter

Portalens mångåriga erfarenhet av att arbeta med arbetsmarknadsfrågor i samverkan har gjort att startsträckan har varit förhållandevis kort i jämförelse med många av de andra labben. Man har kommit igång fort med aktiviteterna och haft en beredskap för att möta behov och de eventuella svårigheter som har uppstått.

3. Fördelar och risker med personberoende

"Vi på portalen har inte ägt detta tillsammans" utan det har varit relativt personbundet, berättar en person som arbetat med projektet. Detta är en vanlig erfarenhet av liknande projekt och det är förstås både en stor potential och en risk. De intervjuade deltagarna har oerhört stor tilltro till projektledaren på Portalen och mycket av projektets framgångar är knutna till denna person. Samtidigt visar tidigare erfarenheter av denna typ av personberoende att det kan vara mycket riskabelt om exempelvis nyckelpersoner blir sjuka eller försvinner från sina tjänster.

4. Svårt att mäta personlig utveckling

*Jag fortfarande träffar mina vänner men nu jobbar jag heltid och kan träffa nya människor
till exempel nästa vecka kommer jag till Kunskapens Hus till Fin Dag seminariet*

Vi kan se att många av kvinnorna i målgruppen, de allra flesta av de som hade utbildning från sina hemländer, inte har kommit i arbete som ett resultat av satsningen i innovationslabbet. Samtidigt så kan vi se att kvinnorna mår bra och har mycket av det de behöver i livet. Innovationslabbet har stärkt dem, gett dem fler kontakter och nya erfarenheter. Den sociala integrationen har stärkts. Dessvärre är det ofta inte det som räknas i statistiken. Däremot har det gått bra för de som saknade utbildning när de kom till Sverige.

Avstämning mot målen

När det gäller de tre målen så kan vi konstatera att det första målet med råge har uppfyllts, även om vi inte vet hur många intervjuer kvinnorna har varit på så har 20 av 22 deltagare varit på anställningsintervju. 10 av kvinnorna har fått arbete, en har börjat studera på en yrkesutbildning

och ytterligare tre har fått praktikplats. Sex av kvinnorna har haft en kontakt med Coompanion för att presentera sina företagsidéer och planerar att starta ett kooperativt företag.

Det andra målet, som alltså handlade om att alla kvinnor som deltagit ska ha ökat sitt självförtroende kopplat till sin livssituation är lite problematiskt att mäta. Det beror helt enkelt på att alla hade angett stort självförtroende i den första mätningen. Det kan bero på att man helt enkelt hade väldigt höga tankar om sin egen framtid men det finns också en risk för en så kallad intervjuareffekt, det vill säga att man vill visa sig från sin bästa sida när man träffar en intervjuare som man eventuellt tror har möjlighet att påverka ens situation. Vi kan emellertid se att alla visar högre optimism inför framtiden, trots att den redan var hög, och att Portalen har breddat kvinnornas kontaktnät.

Det tredje målet har också med god marginal uppfyllts. Så gott som alla deltagare har fått ökade kontaktytor till personer med andra levnadsvillkor eller bor i andra delar av staden än sig själva.

5.4.Södertälje – Lina Hage

Södertälje är centralort i Södertälje kommun med ett invånarantal på drygt 97 000. Beläget vid Mälaren har staden varit en viktig industristad. Under efterkrigstiden etablerades stora industrier i Södertälje, inte minst inom fordonsindustrin. Scania blev en stor arbetsgivare när automatiseringen och stordriftstillverkning kom igång på 1960-talet. Tillräckligt med arbetskraft fanns emellertid inte på orten. Istället rekryterades många arbetare från utflyttningsorter i Norrland. Men en minst lika viktig del var arbetskraftsinvandringen från Finland och södra Europa.

Precis som i Norrköping och Boden har den industriella nedgången i Sverige efter 1970 fått konsekvenser i Södertälje. Framför allt drabbades den stora del av befolkningen som flyttat till staden för att få arbete och de många arbetskraftsinvandrare som kommit till Södertälje. Befolkningen minskade emellertid inte drastiskt som på andra orter. En anledning till detta är att kommunen har tagit emot många flyktinginvandrare. Södertälje är sedan dess också den kommun som i förhållande till sin storlek har tagit emot flest flyktingar, framförallt irakier.

Det allmännyttiga bostadsbeståndet i Södertälje kommun är uppdelat i två kommunala bolag, Telge Bostäder och Telge Hovsjö. Telge Bostäder hanterar alla hyresbostäder i Södertälje kommun förutom de bostäder som finns i området Hovsjö, sin uppgår i det geografiskt avgränsade företaget Telge Hovsjö. Telge Bostäder äger och förvaltar ca 9 500 bostäder i orterna Södertälje, Järna, Mölnbo, Hölö och Enhörna, en andel på totalt 28% av alla bostäder i Södertälje.

Lina Hage är ett bostadsområde som ligger i de nordöstra delarna av Södertälje, granne med gröna naturreservat och en större sjö. Området är till stora delar byggt under 1980-talet och är ett blandat område sett till bostadsstruktur, där andelen ägt boende och bostadsrätter i radhus är i klar majoritet. Det är emellertid hyresrättsområdet, med 300 bostäder uteslutande ägda av Telge Bostäder och där 21 % av de boende i området bor, som har fått mest medial uppmärksamhet. Området listas tillsammans med grannområdena Ronna och Geneta av polisen som ”särskilt utsatta”, en bild av området som många boende inte håller med om. Många engagerande boende finns i området och Hyresgästföreningen, som har en lokal mitt i området, har en tradition av att arrangera verksamheter i området.

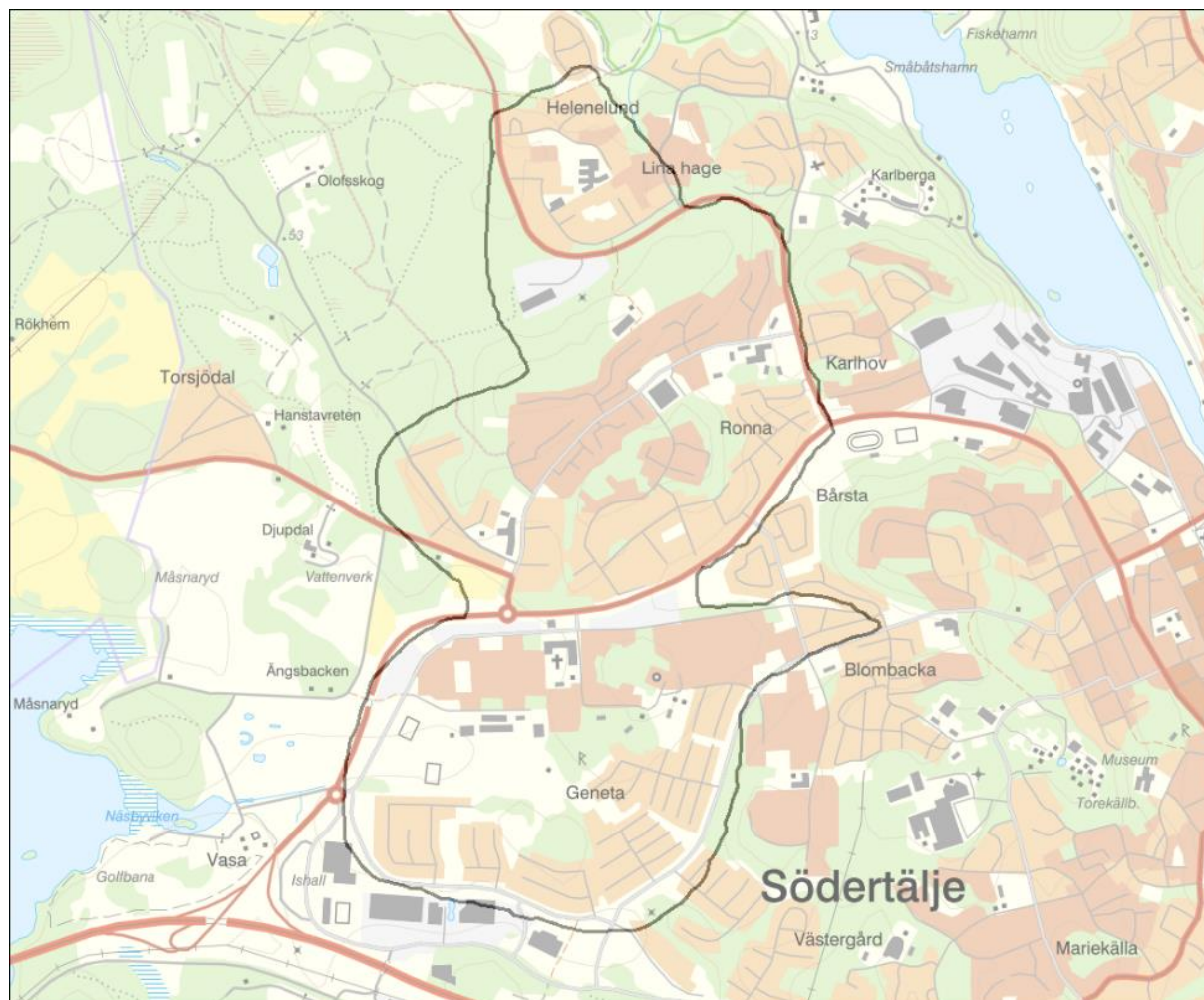

Fig. 16. Polisens gränsdragning (grön linje) över det särskilt utsatta området Lina Hage, Ronna och Geneta.

5.4.1. Samhällsutmaning och målgrupp

Ser vi till statistiken konstaterar vi att Lina Hage inte sticker ut i jämförelse med staden som helhet, men att den bilden förändras när vi studerar hyresrättsbeståndet.

	2013	2016	Boende i Telge Bostäder i Lina Hage
Förvärvsfrekvens	72%	73%	64%
Andel med eftergymnasial utbildning	19%	19%	15%
Andel låginkomsttagare	30%	30%	44%
Andel födda utanför EU-28	25%	29%	38%

Fig. 17. Socioekonomiska indikatorer Lina Hage.

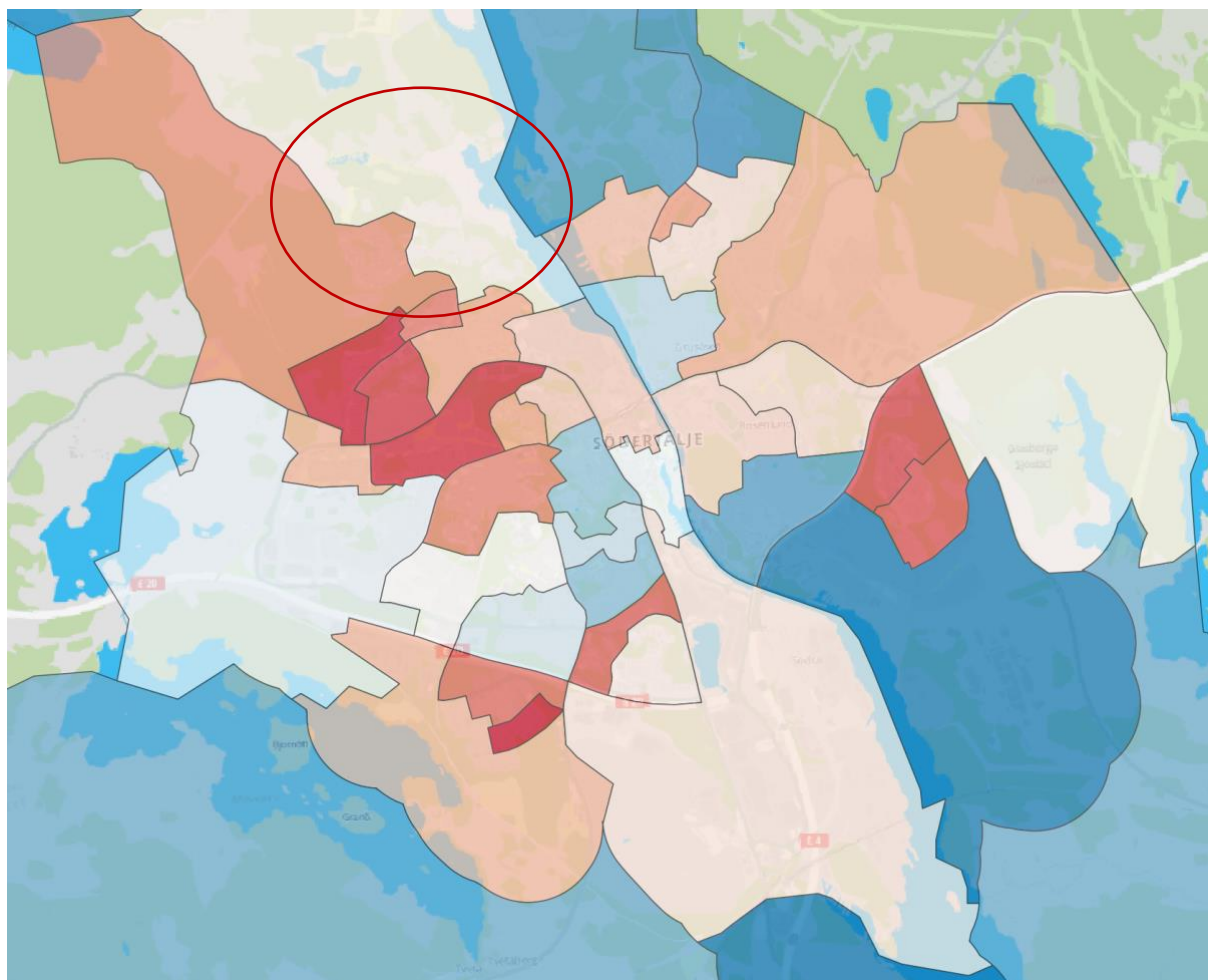

Fig 18. Balansmätt i Södertälje. Lina hage inringat med ett balansmätt på 1,5x. I allmännyttan är motsvarande mått 7,8x.

De sociala insatserna i Lina Hage, Ronna och Geneta har över åren varit relativt få, åtminstone jämfört med de betydande satsningar som har skett i Hovsjö (se Grander, 2015). Martin Kesinci, som är stadsdelsutvecklare på Telge Bostäder och den som driver innovationslabbet, beskriver Lina Hage som en ”bortglömd stadsdel”. Den mötesplats som Telge Bostäder öppnade i september 2018 var därför efterlängtd. Det är på denna mötesplats som innovationslabbet nu har sin verksamhet.

Innovationslabbet i Lina Hage har som övergripande målsättning att skapa en ökad trygghet hos boende i stadsdelen. De anställda på Telge Bostäder har identifierat en upplevd otrygghet i området, med koppling till en grupp ungdomar som attraheras av äldre kriminella ungdomar. För att öka tryggheten vill man erbjuda ungdomar (11–15 år) i området ett alternativ genom att erbjuda meningsfulla aktiviteter. Den samhällsutmaning som projektet svarar mot är främst att ”Bekämpa brottsligheten” men också att ”Lyfta skolorna och elevernas resultat.”

5.4.2. Om innovationslabbet

Verksamheten i Innovationslabbet är alltså direkt integrerad med Telge Bostäders mötesplats i Lina Hage. Labbet är en samverkan mellan Telge Bostäder, fotbollsföreningen Fornhöjden IF, den lokala hyresgästföreningen, studieförbundet ABF och de idéburna organisationerna Läslandet och Lina kultur och ekologi.

Fig. 19. Fågelholkar tillverkade av barn och ungdomar på Lina Hages mötesplats. Foto: Martin Kesinci

Genom samverkan är tanken att hitta en integrerad strategi för att jobba med förebilder på olika sätt. Grunden är ett utgångssätt som bygger på ungdomarnas egna röster och tankar, och att de personerna ska sedan engageras på olika sätt i arbetet. Ett direkt mervärde av innovationslabbet är kopplingen till de fyra andra labben. Här finns en intention att lära av de övriga insatserna runt om i landet.

Kopplat till de samhällsutmaningar som ovan beskrivits finns följande mätbara målsättningar formulerade för innovationslabbet i Lina Hage.

1. Den upplevda tryggheten och den kollektiva förmågan bland boende i området har ökat med 5 procentenheter
2. Antal deltagare (11–15 åringar) i aktiviteterna i området/lokalen har ökat med 80%
3. 80% av deltagarna upplever sig mer motiverade att gå i skolan

Samhällsutmaningen ”Bekämpa brottslighet” är förknippad med en rad mätsvårigheter. Antal brott i området är ofta ett trubbigt mått då unga som begår brottslighet ofta gör det i andra områden än de själv bor. Därtill behöver statistiken följas över längre tid än ett år för att kunna dra några säkra slutsatser. Därför är det projektgruppens uppfattning att sådan statistik behöver kompletteras med andra indikatorer. För att mäta måluppfyllelsen är det väsentligt i studien att kombinera statistik kring trygghet och brottslighet med mer kvalitativa värden som fångas upp

genom samtal med deltagarna i labbet samt genom projektledarnas personliga reflektioner. Mått som ofta används inom kriminologiforskning är istället upplevd trygghet respektive kollektiv förmåga, dessa mått har också använts i mätningarna i denna följeforskning. Detta har formulerats i frågor en enkät som delats till ungdomarna som vistas i området. Vidare har trygghet också mätts genom de befintliga Nöjd kund-undersökningar som görs av Telge Bostäder. Sammantaget används en rad metoder för att mäta målen. Mål 1 och mål 3 har utvärderats genom enkätundersökningen som inkluderar självskattning hos ungdomarna i området. Enkäten delades ut under våren 2019 och en uppföljning gjordes i november-december 2019. Detta kompletteras med företagets befintliga NKI-undersökning. Mål 2 har utvärderats genom projektmedarbetarnas dokumentation i loggbok och i en förteckning över hur många som deltagit i labbets aktiviteter.

Labbets aktiviteter i mötesplatsen har bland annat inkluderat föreningen Lina Ekologis biodling, konstkollet, nattvandring i området, ett projekt om Förebilder för unga och en fotbollsskola som bygger på de ungas egna önskemål om att få spela fotboll på sena kvällar. Dessa aktiviteter beskrivs närmare i övriga bilagor till projekts slutrapport.

En av de mest intressanta aktiviteterna i labbet är Deep Talk – ett öppet forum för människor att få tycka och uttrycka sina tankar och åsikter i grupp med en samtalsledare. Med Deep talk har de unga erbjudits en plattform för samtalsämnen och åsikter som kanske inte tillåts eller kan lyftas i andra forum, till exempel i skolan eller i hemmet. Vid sex olika tillfällen har ungdomar träffats tillsammans med projektledaren Martin Kesinci för att diskutera olika ämnen. I en intervju med Martin Kesinci berättar han att han fick se sidor hos ungdomarna han inte sett förut om att han tror att detta var en mycket viktig lärdom för såväl ungdomarna som sig själv. I ett dagboksinslag på innovationslabbets webbplats skriver han mer om detta. Något som också är värt att föra fram i sammanhanget är de mer informella och kontinuerliga möten Martin Kesinci har haft med ungdomar i området. I intervjun lyfter han fram dessa möten som kanske de mest lärorika, både för honom och ungdomarna. Han framställer labbet som en viktig lärdomsresa för sig själv, inte minst genom de erfarenheter han har fått från möten med personal och deltagare i labben i de andra städerna.

5.4.1. Resultat

Två enkäter har delats ut till unga i området. Den första mätningen gjordes i mars 2019 genom en pappersenkät. 56 ungdomar svarade, 70 procent av dessa var män och en betydande del var mellan 15 och 18 år. Den andra enkäten, bestående av samma frågor, delades ut i december 2019. På denna svarade 101 personer. En ännu större andel denna gång var män.

Åldersfördelningen bland de svarande var den samma som vid den första mätningen. Nedan presenteras fördelningen av svaren vid de två mätningarna:

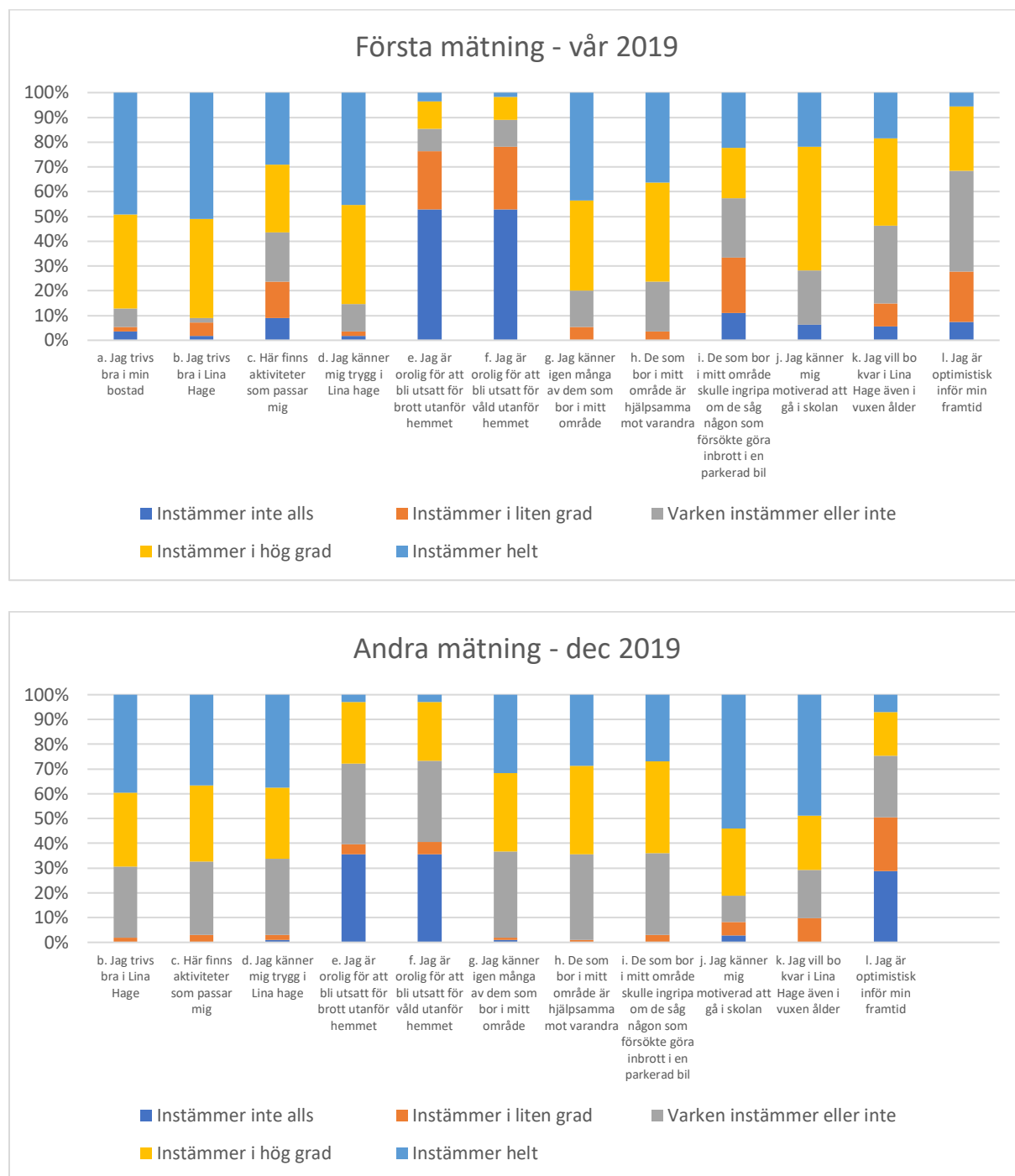

Fig. 20. Enkät svar Lina Hage i april 2019 och december 2019.

Svaren vid den första mätningen visar att ca 80% är mycket positiva till området men att 60% saknar aktiviteter som passar dem. Tryggheten är relativt hög, 10–15 % är oroliga för att bli utsatta för våld eller brott i området.

Jag tycker det redan finns saker i Lina som jag gillar att göra så jag skulle inte vilja ändra på något. Men lite mer aktiviteter vore bra

Mötesplatsen lyfts fram av många av de svarande som ett lyft för området. ”Det finns en mötesplats det tycker jag är bra för kan jag träffa mina vänner” är en återkommande kommentar i fritextsvaren. Det som lyfts upp som negativt är att det florerar mycket droger i området och att några känner sig otrygga.

Vilka förändringar kan vi se mellan de två mätningarna? För det första kan vi se signifikanta förändringar kring trivselen, det är färre som trivs i hög grad och det är färre som känner sig trygga i hög grad vid den andra mätningen. Rädslan för att bli utsatt för brott har ökat. Däremot har inte andelen som inte trivs ökat, förändringen består i att fler som svarat varken instämmer eller inte på frågan om trivsel. Det behöver således inte betyda att trivselen minskat så markant. Vi ser också att resultaten står i kontrast till Telgebostäders egna trygghetsmätningar, där tryggheten har ökat med 7 procentenheter. En anledning till att det skiljer sig mellan de två olika mätningarna kan vara att det skedde ett våldsdåd i området vid tidpunkten för den andra mätningen. Vi ser vidare att andelen som tycker att det finns aktiviteter som passar är oförändrad mellan de två mätningarna. Andelen som är optimistiska för sin framtid har också minskat. 50 % av de svarande uppger att de inte eller inte alls är optimistiska för sin framtid. Däremot, och kanske lite motsägelsefullt, är det en betydligt större andel som är motiverade att gå i skolan.

Tre slutsatser från Lina Hage

1. Ensam är inte stark

Som vi har sett i flera andra projekt och från andra innovationslabb finns det fördelar och risker med personbundenhet. Mycket har hängt på projektledarens eget driv och engagemang. Men en viktig del i detta är det egna lärandet för projektledaren – som får konsekvenser för hur verksamheterna utformas

2. Mervärdet med att samlas i en gemensam lokal

Precis som i flera andra labb ser vi här ett stort värde i att ha en lokal som flera aktörer kan verka i. Projektledaren Martin Kesinci berättar att antalet ungdomar som kom till mötesplatsen växte fort. De första tillfällena kom det ingen eller någon enstaka ungdom. Efter någon vecka kom det 5–10 varje kväll och sedan har det varit stadigt med besökare på mötesplatsen. En stor vinst med mötesplatsen har varit att man har kunnat nå ut till många fler och andra personer än tidigare.

3. Vad skapar framtidstro?

Är det kanske inte förebilder som är svaret, utan kanske snarare att man får ge unga förtroende att klara saker själva? Mycket tyder på det utifrån intervjuerna och enkätsvaren. Satsningen på förebilder har varit givande, men det som verkligen bör lyftas fram från arbetet i Lina Hage är att ge de unga som man har identifierat som en riskgrupp chansen att själva få inflytande över sin egen situation, genom till exempel stöd och eget mandat. Samtidigt som de har getts förtroende och ansvar har det funnits kontroll och stöd i bakgrunden. Kombinationen av frihet och ansvar, piska och morot verkar i en många fall skapa framtidstro hos de unga.

Avstämning mot målen

Utifrån de kvantitativa målen står det tämligen klart att det första målet inte har uppnåtts. Tryggheten i området har inte ökat utan snarare minskat i de mätningar som gjorts inom ramen för projektet. Vad detta kan beror på är svårt att sja om. Som nämnts kan det bero på vid vilken tidpunkt som mätningen gjordes. En färsk händelse som väcker obehagskänslor kan avspeglas i den andra enkätundersökningen, vars resultat alltså går stick i stäv mot Telge Bostäders egna trygghetsmätningar. En annan anledning kan vara att det enbart är gruppen ungdomar som har svarat på enkäten. Telge Bostäders NKI-undersökningar vänder sig till alla boende. Kanske är det så att de unga känner sig mer otrygga, medan den upplevda tryggheten hos alla boende faktiskt ökar.

Antalet aktiviteter i lokalen har emellertid ökat kraftigt, vilket gör att uppskattningsvis fyra till fem gånger så många unga deltar i aktiviteter nu jämfört med projektets start (från 10 till 45-55 unga). Det andra målet har alltså uppfyllts. Vi ser också att andelen som känner sig motiverade i skolan ökar kraftigt, vilket gör att det tredje mål kan anses vara uppfyllt.

6. Resultat av projektet som helhet

Vad kan då sägas om allmännyttans innovationslabb som helhet? Till att börja med kan vi diskutera de värden projektet som projektet har inneburit i termer av organisatoriskt och individuellt lärande. Detta är ett viktigt resultat som ligger utanför de förväntade och målsatta resultaten. Det är ett stort värde i sig att fyra labb med olika karaktär och metoder, men som drivits på gemensamma grunder kring samhällsutmaningen segregation, har kunnat starta upp i olika delar av landet. Medarbetarna i städerna har genom projektet kunnat arbeta tillsammans i den mån de har haft behov av detta. De har fått kunskap om andra exempel, stöd i planeringsprocessen och genomförandet av projektledare och inte minst av varandra. Den kontinuerliga uppföljning av verksamheten som forskare och erfarna praktiker har erbjudit har enligt flera av projektledarna varit ett nytt och berikande inslag som har utvecklat den så tämligen uttjatade projektformen. Tillsammans har labben kunnat skapa kunskap om problemen, få en bild av gemensamma utmaningar och i att tillsammans hitta nya lösningar som svarar mot lokala behov. Allmännyttans innovationslabb har inneburit ett nätverk för kunskapsutbyte kring en komplex samhällsutmaning. Ett första, och mycket viktigt resultat, är således Allmännyttans innovationslabb i sig självt. Den kunskapsresa som skett där så många människor har involverats, engagerats, fått ett sammanhang och tillsammans kunnat skapa kunskap om problem och lösningar är något som jag, och hela projektgruppen, vill lyfta fram som särskilt viktigt att ta med sig i kommande arbete.

6.1. Måluppfyllelse i de fyra labben

Hur ska vi då se på resultaten i de enskilda projekten? Som föregående kapitel har visat så har måluppfyllelsen i de allra flesta fall varit god. I en del fall har måluppfyllelsen emellertid varit sviktande. Det faller framförallt i Lina Hage där ambitionerna kring att mötesplatsen skulle generera ökad trygghet ser ut att ha misslyckats.

Detta har gett mig anledning att fundera kring svårigheter kring mätbarheten i denna typ av projekt och forskningsmetodiken i stort. En lärdom av projektet är att målsättningar kan vara både svåra att formulera och svåra att mäta. En intressant ambition var den som fanns i Boden om att mäta i vilken utsträckning även de etablerade bodensarna fick nya kontakter och lärde sig av de nyanlända. Detta visade sig dock vara svårt att mäta. Som så många forskare har konstaterat är det svårt att utforska den andra änden av segregationen – den som kanske är allra

mest intressant. Det har också visat sig att det har varit svårt att genomföra en del av mätningarna, framförallt de som har genomförts i slutet av projektet. Detta har berott dels på tidspress under slutet av projektet, vilket har sammanfallit med den komplexitet kring personbundenhet som tidigare har resonerats kring. Svårigheterna till trots vill jag ändå framhålla forskningsmetodiken som lyckad. Att följa projekten genom att göra startmätningar, kontinuerliga kvalitativa uppföljningar och avslutande mätningar har gett en mycket god inblick i labbens utgångslägen, vardande och resultat.

6.2. Minskar labben segregation?

Om vi återgår till den matris kring kriterier för minskad segregation och ökad integration som sattes upp i kapitel 2.4 så kan vi nu resonera hur de fyra labben bidrar till att det övergripande syftet för projektet. Vi kan med lätthet se att de allra flesta av rutorna i matrisen kan fyllas i när vi tittar på den mångfald av verksamheter som har skett runt om i de fyra labben.

	Det potential- och orsaksoorienterade kriteriet		Det dubbla integrationskriteriet		Det relationella segregationskriteriet
	Utnyttjar potentialer	Bekämpar orsaker	Gynnar Systemintegration	Gynnar social integration	Skapar relationer
Individnivå	Rannebergen Lina Hage Portalen Nkpg		Portalen Nkpg BIS Boden	Portalen Nkpg BIS Boden Rannebergen	BIS Boden Rannebergen Portalen Nkpg
Områdesnivå	Rannebergen Lina Hage			Rannebergen	BIS Boden
Stads- och samhällsnivå					

Fig. 21. Matris för att främja integration och minska segregation utifrån verksamheterna i labben.

Om vi börjar med det potential- och orsaksoorienterade kriteriet är den flora av verksamhet som pågått i Rannebergen ett strålande exempel på hur man bygger på individens potentialer. Här har så gott som all verksamhet utgått från de boendes behov. Detta har möjliggjorts genom engagerad personal som har kunnat etablera nära kontakter med de boende, relationer som också har upprätthållits över tid. Arbetet i Rannebergen går också att kategorisera på två nivåer. Dels har man arbetat på individnivå, men man har också haft ett tydligt områdesperspektiv, då

arbetet till stor del har haft som syfte att lyfta hela bostadsområdet. Rannebergen kan också ses i relation till social integration i den mening att det har skapat möten mellan människor och på så sätt gett dem ett sammanhang. Däremot har utbildning och arbete inte stått i fokus, varför det dubbla integrationskriteriet inte kan ses som uppfyllt. Mycket av detta resonemang går att applicera även på arbetet i Lina Hage. Här har man aktivt arbetat med att stärka såväl individerna som området och framförallt arbetat med att skapa en social sammanhållning för de boende i området. Det är också intressant hur många av verksamheterna satsat på att skapa förutsättningar för individer att arbeta tillsammans mot ett gemensamt mål. Det har skapat utrymme för kollektivt empowerment i innovationslabben, vilket är ett viktigt resultat.

Ett exempel på det dubbla integrationskriteriet är tveklöst Portalens satsningar på att skapa ett socialt sammanhang för de arbetslösa kvinnorna, samtidigt som de har erbjudits vägar till arbete och utbildning. Här visas tydligt behovet av kombinationen av social integration och systemintegration. Ett minst lika intressant exempel är BIS i Boden som har arbetat väldigt tydligt med både det sociala och systemiska perspektivet på integration. Även om arbete har varit centralt så är det sociala sammanhanget som skapats något som alla intervjuade lyfter upp som ett mycket viktigt element i BIS. Att få umgås med andra personer i samma situation, men kanske också att få känna sig lyssnad på och behövd, har varit centralt. Här spelar personalen på BIS mycket stor roll.

Vi har alltså många verksamheter som uppfyller de två första huvudkategorierna. Det har varit svårare med det relationella. Det finns dock en del exempel, exempelvis är de mentorskap och matlag som finns i Portalen goda exempel på hur man kan skapa nya möten. Körprojektet the Rocking Pots i Boden skapar möten mellan människor med olika bakgrund. Sommarjobben i Rannebergen kan också ses som en relationell verksamhet då det har lett till möten mellan människor som annars kanske inte hade mötts.

Satsningarna kategoriseras i matrisens vertikala axel som antingen individ- eller områdesbaserade verksamheter. På stads- och samhällsnivå är det svårt att placera in några av projekten. För att minska segregationen kan man som beskrivits i rapporten också skapa bättre blandning mellan befolkning med olika levnadsvillkor. Innovationslabben har förstås inte syftat till att skapa en sådan blandning genom exempelvis bostadsbyggande eller andra fysiska åtgärder. Det går däremot att resonera kring att de relationella insatser som görs på individnivå också får återspeglings på samhällsnivån, när det gäller integration. Men de främsta effekterna blir på individnivå och områdesnivå.

Det för oss tillbaka till diskussionen mellan orsaksproblem och symptomproblem. Inga av labben kan direkt placeras in i kolumnen ”bekämpar orsaker”. Det vill säga att inga av verksamheterna syftar direkt till att bekämpa problemens orsaker, snarare är det symptomen som behandlas i de fyra labben genom exempelvis skapa möjligheter till aktivering eller att få människor i arbete. Ökande klyftor, ojämlikheter i inkomst och boende och det offentliga tillbakadragande verkar vara svårt att komma åt för labben. Men vi måste förstås också fråga oss om det är huvuduppgiften för verksamheter som innovationslabben. Är det innovationslabbens uppdrag att minska skillnaderna i levnadsvillkor som uppstått utifrån större samhälleliga mekanismer? Eller ska vi se det som mer än gott nog att det finns engagerade människor som arbetar i organiserade former för att göra det bättre för dem som har det svårt?

6.3. Nio slutsatser av Allmännyttans innovationslabb

Det är då dags att summera resultaten av Allmännyttans innovationslabb utifrån ett forskningsperspektiv. Som tidigare delkapitel har visat så har det skett mycket värdefullt under de knappa två år som projektet har pågått. Jag har kunnat visa att innovationslabben och de verksamheter som är kopplade till dem har uppfyllt flera av de kriterier som kan sägas vara väsentliga för att minska segregation och öka integration. Men vi ser också andra typer av värdeskapande som är viktiga att lyfta fram, inte minst när det gäller lärande för individer och organisationer. I detta avslutande delkapitel kommer jag att summera de viktigaste resultaten i nio slutsatser.

1. Det är segregationens symptom och inte orsaker som bekämpas

Följeforskningen visar att verksamheten i labben i huvudsak riktar in sig in på symptomproblemen, det vill säga de yttringar på bakomliggande problem som finns i dagens allt mer polariserade städer. Vi har också sett att labben ofta gör detta på ett förtjänstfullt och effektivt sätt. Samtidigt har rapporten pekat på vikten av att behandla orsaksproblemen. Frågan som uppstår är om det då är fel att fokusera på symptomen? Så är det förstås inte. En lokal aktör som ett kommunalt bostadsföretag eller en lokal hyresgästförening har oftast inte möjlighet att komma till rätta med de ökade skillnader i levnadsvillkor som präglar städerna. Förvisso är mycket av arbetet inriktat just på att utjämna dessa skillnader, men de bakomliggande orsakerna till ojämlikheten är strukturella och bortom rådighet för aktörerna i labben. Däremot visar projektet på en ökad kunskap om segregationens bakomliggande orsaker och yttringar, en kunskap som är nödvändig för såväl påverkansarbete som utmejsling av strategier och arbetssätt hos alla aktörer som arbetar med samhällsutveckling.

2. Vikten av lokal förankring

”Med och inte för” är ett perspektiv som har präglat arbetet i alla fyra labben. I forskningen har detta perspektiv benämnts som *potentialorienterat*. De boendes kunskap, önskemål och förmågor har varit en nyckel i alla fyra labben. Vi ser också att de partnerskap som har byggts upp har tjänat på att vara potentialorienterade – ett sådant perspektiv har skapat en bättre förankrad bild av problemen och behoven för att kunna skapa lösningar i samverkan.

3. Det offentligas tillbakadragande – bostadsbolagen som kompletterande och/eller kompenserande aktör

Ett gemensamt drag för flera av de fyra städernas bostadsområden är att det offentliga, det vill säga välfärdsstatens institutioner, men också mycket kommersiell service ser ut att dra sig tillbaka från bostadsområdena. När det offentliga drar sig tillbaka är det ofta det kommunala bostadsbolaget, eller den lokala hyresgästföreningen, som kliver fram och tar ett stort socialt ansvar i områdena. Det kan diskuteras om det är önskvärt att bostadsbolag ska ha en kompenserande snarare än kompletterande roll till samhällets institutioner, men det framstår av innovationslabben att bostadsbolagen är mycket väl lämpade för att bemöta de sociala utmaningar som finns i städerna. De kommunala bostadsbolagen men också Hyresgästföreningen har oerhört starka roller och betydelse för individen. Ofta är personer som arbetar här en av få kontaktytor mot det etablerade samhället. En kontaktyta som kan vara avgörande för en individ som är fast i ett utanförskap.

4. En fast mötesplats för samverkan

Vi ser av resultaten att social integration gynnas genom en fast punkt i tillvaron. Flera av labben ger bevis på att det ofta utskällda begreppet ”mötesplats” fyller ett viktigt syfte för deltagarna, inte minst som en språngbräda för att få kontakter med personer som är etablerade i samhället. Men det betyder också mycket att bara kunna få träffa människor som är i samma situation som sig själv. Ett annat viktigt resultat av mötesplatserna är att samverkan mellan samhällsaktörer blir betydligt enklare. De mötesplatser som har skapats inom ramen för allmännyttans innovationslabb har byggt på ett gemensamt engagemang från olika aktörer med gemensamma intressen men med olika verktyg och metoder och med olika kompetens. Risken för att mötesplatser blir inkubatorer för kriminalitet minskar på detta sätt.

5. Arbete trumfar allt...

Det är arbete som står högst på listan för alla deltagare. Det är alltså vad som i denna rapport har kallats för systemintegrationen som är det viktigaste för de allra flesta deltagare i projekten.

Att få arbeta och göra nytta är oerhört viktigt för självkänslan och identiteten. Det är förstås också det som räknas i samhället. Är du inte förvärvsarbetande är du inte något. Systemintegration är normen i samhällets innanförskap, samtidigt som arbetet och utbildning är essentiellt för att känna sig delaktig, det vill säga den sociala integrationen.

6. ...Men först ett socialt sammanhang

Samtidigt som arbete trumfar allt är en viktig slutsats också att det sociala sammanhang som skapas på mötesplatser som BIS och Portalen är oerhört mycket värt för deltagarna. Den sociala integration som skapas på mötesplatserna är viktig för många. Möten, kunskapsutveckling och känslan av att finnas med i ett sammanhang med likasinnade men också med representanter för samhällets innanförskap betyder mycket för att komma vidare. Och vi har sett att den hänger ihop med systemintegration. De kontakter och nätverk som knyts på mötesplatserna kan leda till arbete. Och genom att komma i arbete skapas ofta en känsla av ett socialt sammanhang.

7. Fördelar och risken med att förlita sig på eldsjälar

Eldsjälen betydelse kan inte nog understrykas i innovationslabben. För många deltagare har enskilda personer på innovationslabben varit avgörande för självkänslan men också för att komma i arbete eller utbildning. Vi ser också att enskilda personer har varit avgörande för samverkan, till exempel i att skapa dialog mellan olika organisationer och aktörer, organisera lokala krafter och styra resurser mot gemensamma mål. Men som vi också har sett finns det stora risker med denna personbundenhet. Samtidigt som det är centralt att hitta ”rätt” person är det samtidigt av stor vikt att tänka funktion snarare än person och att det finns strategier om personer exempelvis blir sjuka eller försvinner från sina tjänster.

8. Svårigheten i att komma åt det relationella

De allra flesta labben och dess delprojekt syftar till att stärka individen eller området. Jag har i denna rapport diskuterat detta som en utjämning av levnadsvillkor, vilket kan ses som en av två möjliga metoder för att minska segregation. Men för att minska segregationen kan man också arbeta med den andra metodiken – att skapa bättre blandning mellan befolkning med olika levnadsvillkor. Innovationslabben har förstås inte syftat till att skapa en sådan blandning genom exempelvis bostadsbyggande eller andra fysiska åtgärder. Däremot finns flera goda exempel på hur labben har skapat möten mellan människor som kanske inte annars hade mötts. Men samtidigt ser vi svårigheter i att inkludera de personer som har det väl förspänt i arbetet mot segregation. Hur kan vi engagera fler i samhällets innanförskap att i agera förebilder, rasera fördomar och engagera sig i ömsesidigt lärande?

9. Satsa på tidiga skeden och jobba långsiktigt

Som konstaterats har mycket av arbetet i Allmännyttans innovationslabb utgjorts av insatser som inriktar sig på problemens symptom snarare än orsaker. Projekten har drivits under relativt kort tid och resultaten blir därmed också begränsade av naturliga skäl. Erfarenheterna från labben visar på vikten av att arbeta med långa tidsperspektiv. Denna rapport vill därför förorda ett så kallat socialt investeringsperspektiv i kommande arbete kring att främja integration och motverka segregation. Ett socialt investeringsperspektiv kan i korthet beskrivas som att sociala investeringar betraktas som jämställda med investeringar av mer materiell natur, men också ett synsätt kring att en investering av social karaktär som innefattar en merkostnad jämfört med en normal investering vid investeringstillfället skapar vinster på längre sikt.

Utifrån ett socialt investeringsperspektiv kan många insatser av de typer som har gjorts i innovationslabbet ses som sociala investeringar genom att de sociala värden som skapas genom de tre kriterierna i matrisen skapas på lång sikt. I linje med det sociala investeringsperspektivet krävs en insikt av deltagande aktörer men också finansiärer och beslutsfattare att tidiga investeringar, exempelvis på barn och unga, ger avkastning i såväl sociala som samhällsekonomiska termer, men först på längre sikt. De investeringar som har gjorts är inte speciellt kostsamma, men på lång sikt kan de generera stora sociala vinster för individen, men också för bostadsområdena.

7. Avslutande ord

Följeforskningen i Allmännyttans innovationslabb rundas av med slutsatsen att det går att göra mycket i den lilla skalan för att främja integration och minska segregation. De enskilda insatser som har gjorts inom ramen för de fyra labben har betytt mycket för många individer. Verksamheterna har gett individer möjlighet att komma in arbete och utbildning, att bredda sina sociala nätverk och att lära sig mer om andra. Vi ser också att verksamheterna har potential att förändra bilden av de områden som ofta kallas utsatta, genom att förbättra rykten och minska stigmatisering. Projektet har inte minskat segregation genom att minska fysiska avstånd mellan människor med olika levnadsvillkor, men däremot att bidra till att förbättra levnadsvillkoren hos de individer som har det sämre ställt men kanske också minska de mentala avstånden genom nya möten mellan människor som inte annars hade mötts, vilket är nog så viktigt.

Sammantaget kan alltså konstateras att de fyra labben bidrar med ett antal sociala värden, såväl för individen som för området men också för staden och kommunen. Det finns många enskilda lärdomar som är värda lyfta fram, och projektrapportens bilagor är fyllda av goda exempel på hur vi kan ta vara på erfarenheterna för att få fler att göra mer. En förhoppning är att dessa lärdomar och erfarenheter kommer till användning i kommande projekt och verksamheter, men också att den sista slutsatsen i denna forskningsrapport om ett socialt investeringsperspektiv hörsammas.

Att minska segregation kan främst ske genom strukturella förändringar för att utjämna levnadsvillkor. Verksamheter av den typ som sker i innovationslabben och andra liknande satsningar runt om i landet gör skillnad, men får inte ses som en långsiktig kompensation för välfärdsstatens och samhällsinstitutionernas bristande förmåga att utjämna levnadsvillkor och skapa mer jämlika och socioekonomiskt blandade städer. Insatser som de som skett i allmännyttans innovationslabb behövs som ett viktigt komplement till en samlad strategi kring ett socialt investeringsperspektiv, där offentliga, idéburna och marknadens aktörer tillsammans kraftsamlar kring långsiktiga mål som kanske kräver kostsamma investeringar på kort sikt, men där sådana investeringar betalas tillbaka mångfalt i det längre perspektivet.

8. Referenser

- Andersson, R., Bråmås, Å. and Hogda, J. (2007) *Segregationens dynamik och planeringens möjligheter. En studie av bostadsmarknad och flyttningar i Malmöregionen*. Malmö: Malmö stad.
- Andersson, R. and Musterd, S. (2005) 'Area-based policies: A critical appraisal', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(4), pp. 377–389. doi: 10.1111/j.1467-9663.2005.00470.x.
- Borelius, U. and Wennerström, U. (2009) 'A New Gårdsten : A Case Study of a Swedish Municipal Housing Company', *International Journal of Housing Policy*, 9(2), pp. 223–239. doi: 10.1080/14616710902920330.
- Brante, T., Andersen, H. and Korsnes, O. (eds) (1998) *Sociologiskt lexikon*. Stockholm: Universitetsforl.
- Delegationen för hållbar städer (2012) *Femton hinder för hållbar stadsutveckling*.
- Galster, G. (2007) 'Neighbourhood social mix as a goal of housing policy: A theoretical analysis', *European Journal of Housing Policy*, 7(1), pp. 19–43.
- Grander, M. (2015) 'Allmännyttans samhällsansvar', in Salonen, T. (ed.) *Nytta med allmännyttan*. Stockholm: Liber, pp. 160–188.
- Grander, M. and Stigendal, M. (2012) *Att främja integration och social sammanhållning. En kunskapsöversikt över verksamma åtgärder inom ramen för kommunernas bostadsförsörjningsansvar*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Harvey, D. (2008) 'The Right to the City', *New Left Review*, (53), pp. 23–40. Available at: <http://newleftreview.org/II/53/david-harvey-the-right-to-the-city>
- Karlsson, S. (2016) *Områdesbaserad politik – möjligheter till strukturell förändring Lokalt utvecklingsarbete i marginaliserade bostadsområden i*.
- Lahti Edmark, H. (2005) *Storstad i rörelse*.
- Lees, L. (2008) 'Gentrification and Social Mixing: Towards an Inclusive Urban Renaissance?', *Urban Studies*, 45(12), pp. 2449–2470. doi: 10.1177/0042098008097099.
- Liedman, S.-E. (2012) *I skuggan av framtiden*. Albert Bonniers förlag.
- Lind, H. (2014) *Affären Gårdsten – en uppdatering*. Stockholm.
- Malmö stad (2013) *Malmös väg mot en hållbar framtid. Hälsa, välfärd och rättvisa*.

Kommission för ett socialt hållbart Malmö. Edited by P.-O. Östergren and M. Stigendal.
Malmö: Holmbergs.

Salonen, T. (2012) *Försörjningsvillkor och bostadssegregation. En sociodynamisk analys av Malmö*. Malmö: Malmö stad.

Salonen, T. (ed.) (2015) *Nyttan med allmännyttan*. Stockholm: Liber.

Stigendal, M. (2007) *Allt som inte Flyter. Fosies potentialer – Malmös problem*. Malmö: Malmö högskola.

Stigendal, M. (2016) *Samhällsgränser. Ojämlighetens orsaker och framtidsmöjligheterna i en storstad som Malmö*. Stockholm: Liber.

Urban, S. (2018) *Integration och grannskap : hur kan staden hålla samman?* Uppl. 1.
Studentlitteratur.